

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ЗАОЧНА ФОРМА НАВЧАННЯ**

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ **Лихова С.Я.**

«__» _____ 2021 р.

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ «МАГІСТР»
ЗА ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЮ ПРОГРАМОЮ
«Правоохоронна діяльність»**

Тема: «Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення»

**Виконавець: студентка 2 курсу, групи ПО-201Мз Матвієнко Анастасія
Сергіївна**

**Керівник: к.ю.н., доцент, професор кафедри кримінального права і процесу
Біленчук Петро Дмитрович**

Київ–2021

НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Юридичний факультет

Кафедра кримінального права і процесу

Освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ **Лихова С.Я.**

«_____» _____ **2021 р.**

ЗАВДАННЯ

на виконання кваліфікаційної роботи

Матвієнко Анастасії Сергіївни

1. Тема роботи «Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення», затверджена наказом ректора від 27 вересня 2021 р. № 2025/ст.
2. Термін виконання та захисту роботи: з 27 вересня 2021 р. по 05 грудня 2021 р.
3. Вихідні дані роботи: монографічна наукова література, нормативно-правові акти, нормативно-правові акти міжнародного характеру, узагальнення судової практики.
4. Зміст пояснювальної записки: Аналітичний огляд літературних джерел з тематики диплому. Дослідження інституту закінченого кримінального правопорушення, готування до кримінального правопорушення та замах на кримінальне правопорушення. Також досліджуються особливості кваліфікації незакінченої злочинної діяльності.

5. Календарний план-графік

№ пор	Завдання	Термін виконання	Відмітка про виконання
1	Вибрати тему кваліфікаційної роботи	до 27.09.2021	виконано
2	Затвердити тему і план роботи у наукового керівника	до 01.10.2021	виконано
3	Визначити статистичну, інформаційну базу дослідження скласти бібліографію	до 18.10.2021	виконано
4	Оформити і обговорити з науковим керівником перший розділ роботи	до 25.10.2021	виконано
5	Оформити і обговорити з науковим керівником другий розділ роботи	до 01.11.2021	виконано
6	Оформити і обговорити з науковим керівником третій розділ роботи	до 08.11.2021	виконано
7	Доопрацювати роботу, оформити її кінцевий варіант	до 15.11.2021	виконано
8	Отримати відгук керівника та рецензії	до 22.11.2021	виконано
9	Підготувати доповідь на захист	до 29.11.2021	виконано

6. Консультанти з окремих розділів

Розділ	Консультант (посада, П.І.Б.)	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Консультанти з окремих розділів не залучались			

7. Дата видачі завдання: 01.10.2021 р.

Керівник кваліфікаційної роботи

к.ю.н., доцент, професор кафедри
кримінального права і процесу

_____ Біленчук Петро Дмитрович

(підпис)

Завдання прийняла до виконання _____ Матвієнко Анастасія Сергіївна

(підпис)

РЕФЕРАТ

Пояснювальна записка до кваліфікаційної роботи «Кримінальна відповідальність за незакінчене кримінальне правопорушення» 105 сторінок, 111 використаних джерел.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, ПОНЯТТЯ СПВУЧАСТІ, СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ.

Об'єктом дослідження є комплекс суспільних відносин, що виникають між державою в особі правоохоронних органів, які здійснюють протидію та боротьбу із злочинністю і особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. Предметом дослідження є кримінальна відповідальність за незакінчені кримінальні правопорушення.

Метою дослідження є дослідження на теоретичному рівні проблем, що стосуються стадій вчинення кримінального правопорушення (злочину), вивчення специфічних властивостей кожної із них, а також призначення покарання за попередню злочинну діяльність.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є теорія пізнання, конкретні теоретичні положення кримінального права, теоретичне осмислення слідчої та судової практики.

Правильне розмежування закінченого та незакінченого злочину для застосування положень ст. 68 КК України стосовно зниження меж караності незакінченого злочину набуло на сьогодні особливої актуальності. Разом з тим, питання сутності закінченого злочину та особливостей встановлення моменту закінчення злочину не отримали в літературі комплексного та однозначного вирішення.

Матеріали кваліфікаційної роботи рекомендується використовувати у навчальному процесі, підготовці проектів нормативно-правових актів, правозастосовній практиці.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВOPOPУШЕННЯ	
1.1. Історія становлення кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення	10
1.2. Поняття та види незакінченого кримінального правопорушення за законодавством України	16
1.3. Поняття та види незакінченого кримінального правопорушення за законодавством зарубіжних країн	27
РОЗДІЛ 2. ВИДИ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPOPУШЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЇХ ВЧИНЕННЯ	
2.1. Кримінальна відповідальність за готування до кримінального правопорушення	38
2.2. Кримінальна відповідальність за замах на кримінальне правопорушення...	52
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОКРЕМИ ВИДИ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВOPOPУШЕННЯ	
3.1. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні..	68
3.2. Кримінальна відповідальність співучасників при незакінченому кримінальному правопорушенні	79
ВИСНОВОК	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	93

ВСТУП

Актуальність теми. За ст. 2 КК України підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого цим Кодексом. Не зважаючи на значну кількість визначень понять злочину (кримінального правопорушення) та складу злочину (кримінального правопорушення), жодне з них цілком не розкриває його суті, його основоположних причин, а також причин, з яких окремі злочини не доводяться до кінця. Саме тому феномен злочину та його стадій, а також все, що з цим явищем пов'язане, завжди привертало і продовжують привертати увагу вчених-науковців, оскільки він є джерелом наукових досліджень.

Стаття 68 КК України передбачає особливості призначення покарання за незакінчений злочин. Підхід законодавця, при якому покарання є істотно меншим за закінчений злочин, ніж за закінчений, зумовлений тим, що переривання посягання на одному із етапів незакінченої злочинної діяльності (готування чи замаху) зменшує суспільно небезпечні наслідки, а в окремих випадках взагалі їх відвертає.

Правильне розмежування закінченого та незакінченого злочину для застосування положень ст. 68 КК України стосовно зниження меж караності незакінченого злочину набуло на сьогодні особливої актуальності. Разом з тим, питання сутності закінченого злочину та особливостей встановлення моменту закінчення злочину не отримали в літературі комплексного та однозначного вирішення. Ці питання розглядаються, як правило, в межах інституту стадій вчинення злочину, який, своєю чергою, став об'єктом дослідження у працях великої кількості як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Ця проблема розглядається у всіх підручниках та навчальних посібниках із Загальної частини кримінального права. Серед робіт монографічного характеру найбільш відомими є: «Стадии совершения преступления по советскому уголовному праву» (Н.Д.

Дурманов), «Стадии совершения преступления» (В.Ф. Караулов), «Ответственность за приготовление и покушение на преступление по советскому уголовному праву» (Н.Ф. Кузнецова), «Приготовление и покушение по советскому уголовному праву» (І.С. Тишкевич), «Учение о стадиях преступления» (А.П. Козлов) та ін. Не оминули увагою цей інститут і сучасні українські вчені. Окрім, безумовно, авторів відповідних розділів підручників, навчальних посібників та коментарів Кримінального кодексу України (далі – КК), на дисертаційному рівні проблеми, пов'язані з інститутом стадій вчинення умисного злочину, розглядали А.В. Шевчук та Н.В. Маслак, на рівні інших видань та наукових статей – В.П. Тихий, М.І. Панов тощо. Однак, розгляд питань встановлення моменту закінчення злочину займає у працях вищеназваних авторів зовсім незначну частину.

Традиційно вважається, що зміст закінченого злочину є достатньо зрозумілим, і особливих теоретичних проблем стосовно цього поняття не виникає. Це і обумовило той факт, що робіт, в яких би комплексно аналізувалась ця проблема як основна, а не одна з інших, обмаль.

Безумовно, слід визнати, що в порівнянні з такими інститутами, як, наприклад, суб'єктивна сторона складу злочину, множинність злочинів тощо, вчення про закінчений злочин містить меншу кількість проблем. Проте, це не означає, що таких проблем не існує. Швидше, навпаки – в науці не акцентовано на них уваги: їх або замовчують, або переносять їх вирішення на Особливу частину, як часткову проблему стосовно окремих видів злочинів.

З огляду на вищевикладене, важливість правильного розуміння, а відтак і застосування положень про незакінчені кримінальні правопорушення, встановлення моменту закінчення злочину, безсумнівно є актуальним.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є дослідження на теоретичному рівні проблем, що стосуються стадій вчинення кримінального

правопорушення (злочину), вивчення специфічних властивостей кожної із них, а також призначення покарання за попередню злочинну діяльність. Відповідно до поставленої мети автором магістерської роботи сконцентровано увагу на таких завданнях даної проблематики:

- дослідити історію становлення кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення;
- дослідити поняття та види незакінченого кримінального правопорушення, розглянути їх види та значення при призначенні покарання;
- провести юридичний аналіз стадії готування до кримінального правопорушення та питань кримінальної відповідальності за його вчинення;
- провести юридичний аналіз замаху на кримінальне правопорушення та кримінальної відповідальності за його вчинення;
- визначити коло умов правомірності добровільної відмови від вчинення незакінченого кримінального правопорушення, а також питань кримінальної відповідальності співучасників при незакінченому правопорушенні.

В цій магістерській роботі досліджуються питання, пов'язані з значенням стадій вчинення кримінального правопорушення для правильної кваліфікації дій конкретної особи. Дослідження стадій вчинення кримінального правопорушення в роботі розглядається в сукупності та взаємозв'язку правових норм Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України.

Об'єктом дослідження є комплекс суспільних відносин, що виникають між державою в особі правоохоронних органів, які здійснюють протидію та боротьбу із злочинністю і особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. **Предметом дослідження** є кримінальна відповідальність за незакінчені кримінальні правопорушення.

Методологічною основою дослідження є теорія пізнання, конкретні теоретичні положення кримінального права, теоретичне осмислення слідчої та судової практики.

В ході написання магістерської роботи використані методи соціально-правового пізнання, які ґрунтуються на філософії загальнолюдських цінностей. Зокрема, історико-правовий метод обрано для дослідження становлення інституту стадій вчинення злочину в кримінальному праві України. Системно-структурний та аналітичний методи використані як засоби з'ясування змісту понять “стадії” вчинення кримінального правопорушення, “готування” до кримінального правопорушення, “замах” та їх фактичного змісту. За допомогою статистичного методу досліджувались тенденції слідчо-судової практики з приводу стадій вчинення кримінального правопорушення.

Як нормативні джерела використано Конституцію України, чинне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство України, Постанови Пленуму Верховного Суду України, що стосуються досліджуваних питань.

Структура роботи побудована відповідно до предмету та об'єкту дослідження та складається із вступу, 3 розділів, які включають 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 105 сторінок, список використаних джерел містить 111 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКІНЧЕНЕ КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ

1.1. Історія становлення кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення

В Руській Правді поряд з закінченим злочином виділялась така злочинне діяння як «замах на злочин», до такого висновку можна прийти проаналізувавши таке діяння як «каралася людина, що оголила меч, але не вдарила».

Литовський Статут 1529 року передбачав відповідальність за вчинення засади на дорозі з метою пограбування або іншого спричинення шкоди переїжджим – тобто, фактично, за готування до злочину.

Більшість положень, що містив Старий Литовський Статут, знайшли своє відображення і в наступному Другому Статуті Великого Князівства Литовського тощо. Тобто з X-XVIII століть прослідковується намагання законодавчо закріпити відповідальність винних осіб як за вчинення закінченого, так і незакінченого злочину. Разом з тим, у нормативних актах ці складні правові поняття не отримали нормативного визначення, оскільки не передбачалось ознак або видів готування чи замаху, а відтак і відповідальність за вчинення таких діянь не була належно диференційована. Всі вони карались як закінчені злочини [111, с. 14].

Поняття ж закінченого та незакінченого злочину у «вітчизняному» праві одержало перше використання в нормативно-правових актах Російської імперії у XIX столітті. Проте, навряд чи можна вважати, що це заслуга саме російських вчених тогочасної епохи. Йдеться про те, що, наприклад, КК Франції 1810 року, визначав поняття замаху на злочин, тобто, по-суті вперше проводив поділ злочину на закінчений та незакінчений. З цього часу, підхід до розмежування закінченого та незакінченого злочину знаходив своє нормативне закріплення у всіх наступних

кримінально-правових актах як Російської імперії, так і радянського періоду (Уложеннях 1845 р., радянських Кодексах тощо).

Наприклад, в Уложенні про покарання кримінальні та виправні в ст. 8 закріплювалось: «Пріисканіе или пріобрѣтеніе средствъ для совершенія преступленія врѣзнается лишь пріготовленіемъ ко оному». В положеннях ст. 1611 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. вказувалось, що лише безпосереднє придбання, підшукування знарядь та засобів вчинення злочину є готуванням, а лише задум про вчинення таких дій не створює готування до вчинення злочину. В ст. 9 Уложення про покарання кримінальні та виправні 1845 р. закріплено таке визначення замаху: «всякое дѣйствіе, коимъ начинается или продолжается приведеніе злаго намѣренія въ исполненіе». Тобто вже в Уложення про покарання кримінальні та виправні закріплювались конкретні ознаки готування до вчинення злочину, а саме такі як підшукування та пристосування засобів до вчинення злочину, а замах вже визначався більш чітко як початок або продовження вчинення злочину, що було досить позитивним з позиції законодавчої техніки щодо визначення видів незакінченого кримінального правопорушення [54, с. 175].

Після створення УРРС у складі СРСР законодавство, зокрема, кримінальне законодавство зазнало істотних реформ.

Керівні начала з кримінального права 1919 року встановили відповідальність як за готування так і за замах. Оскільки в період дії Керівних начал не було ще створено Особливої частини Кримінального права (окремими декретами передбачалась відповідальність в тій чи іншій формі лише за частину злочинних діянь). Прийняття норм Керівних начал з питання про караність готування практично означало, що відповідальності підлягали, відповідно до загальних визначень злочину, не всі випадки готування, а лише ті, які створювали явну суспільну небезпеку.

Загальні Начала кримінального законодавства 1919 року встановили, що якщо початий злочин не було доведено до кінця, то суд призначає покарання за статтею закону, яка передбачає цей вид злочину. В Загальних Началах не згадувались поняття готування чи замах. Одразу ж після видання Начал виникло питання чи охоплює термін “початий злочин” тільки стадію замаху, чи також і стадію готування. Вважаючи, що початим злочином є лише замах, законодавчі органи УРСР встановили, що готування карається тільки у випадках, спеціально передбачених Особливою частиною.

В Українській РСР Народний комісаріат юстиції УРСР в циркулярі від 20 липня 1921 року “Про злочини і покарання” дав поняття стадій злочину, вказав порядок застосування покарання за готування до злочину і спеціально звернув увагу судів на караність стадії готування, оскільки в деяких випадках суди припиняли справи про готування, помилково вважаючи його таким, що не підлягає кримінальній відповідальності. Відділ Верховного судового контролю підкреслив, що вся діяльність, яка передує закінченню злочинного діяння, є караною незалежно від того, в який момент вона була припинена.

В п. 12. КК РСФСР 1922 р. передбачалось, що: «Приготуванням до злочину вважається підшукування, придбання чи пристосування знарядь, засобів і створення умов для вчинення злочинів. Приготування до злочину карається лише в тому випадку, якщо, воно саме по собі є карним діянням». Тобто законодавцем не передбачалось певних особливостей готування до злочинів невеликої тяжкості [83, с. 74].

Поняття замаху визначалось таким чином у п. 13, як: «Замахом на злочин вважається дія, спрямована на вчинення злочину, коли здійснює таке не виконав всього того, що було необхідно для приведення його наміри у виконання, або коли, незважаючи на виконання їм за все, що він вважав за необхідне, злочинний результат не настав з причин від нього не залежать.». В п. 14 зазначалось: «14.

Замах на будь-який злочин карається як скоєний злочин, причому відсутність або неістотність шкідливих наслідків замаху можуть бути прийняті до уваги судом при визначенні міри покарання; замах ж, не доведене до кінця з власної волі за замах, карається як той злочин, який фактично їм скоєно.». При цьому вказані положення передбачались у Розділі II «Загальна засади призначення покарання» Загальної частини КК, що на нашу думку свідчить про більшу вагу законодавця на тому, що незакінчений злочин повинен впливати на призначення покарання судами.

Лише згодом у 1929 році була прийнята постанова, яка внесла зміни і встановила відповідальність за готування не до всіх злочинів, а лише стосовно незначної кількості випадків готування, які носять явну суспільну небезпеку.

У КК УРСР 1927 р. у п. 16 передбачене таке визначення замаху: «Замах на злочин вважається дія, спрямована на вчинення злочину, коли особа, що вчинила його не виконала свого наміру як через те, що вона не зробила всього того, що вважала необхідним для виконання свого наміру, так і через те, що незважаючи на виконання всього того, що вона вважала необхідним зробити злочинного результату не сталося з причин, від неї незалежних [80, с. 222].

У п. 17 КК УРСР 1927 р. закріплювалось таке визначення готування: «Готування до злочину вважається підшукування, придбання або пристосування знарядь та засобів і створення умов до вчинення злочину. А в п. 18 КК УРСР 1927 р. визначались такі особливості підстав відповідальності за замах та готування: «За замах на будь-який злочин, а також за готування до злочину застосовуються ті самі заходи соціального захисту, як і за вчинення злочину, з тим, що суд обирає конкретні заходи соціального захисту залежно від ступеня небезпеки особи, яка вчинила замах на злочин або готувалася до злочину, від ступеня здійснення злочинного наміру, а так само від причин, з яких злочин не було доведено до кінця. У випадках, коли злочин не було доведено до кінця з власної волі особи, яка

мала намір вчинити цей злочину, суд встановлює захід соціального захисту відповідно до тих виконаних дій особи, яка винила замах або готувалась до злочину» [81, с. 168].

В ст. 17 КК України 1960 р., поняття закінченого злочину не наводиться, проте передбачалось визначення незакінченого злочину через готування та замах, які визначались таким чином: «Готуванням до злочину визнається підшукування або пристосування засобів чи знарядь або інше умисне створення умов для вчинення злочину. Замахом на злочин визнається умисна дія, безпосередньо спрямована на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від волі винного. Покарання за готування до злочину і за замах на злочин призначається за законом, який передбачає відповідальність за даний злочин. Призначаючи покарання, суд враховує характер і ступінь суспільної небезпечності дій, вчинених винним, ступінь здійснення злочинного наміру і причини, через які злочин не було доведено до кінця.» [32, с. 154].

Отже, дослідження історії формування кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення свідчить, що законодавець із початку зародження законодавства, ще за часів Київської Русі та в пізніші часи передбачав караність замаху на вчинення злочину або готування до вчинення злочину. Рівень розвитку законодавчої техніки обумовив те, що вказані види незакінчених злочинів виділялись стосовно конкретних видів злочинів (тілесних ушкоджень, нападів шайок тощо). З початку ХІХ ст., зокрема в Уложеннях про покарання кримінальні та виправні 1845 р. вже закріплювались загальні визначення поняття готування та замаху на вчинення злочину. Готування визначалось через підшукування або пристосування знарядь вчинення злочину, інших ознак готування ще не відокремлювалось, а замах визначалось як початок вчинення

злочину, проте не вказувалось на те, що замах на вчинення злочину не доведено до кінця та не визначалось роль та значення причини недоведення.

В початкових актах радянського кримінального законодавства 1919 р. передбачалась відповідальність лише за «початок злочину», а готування як вид незакінченого злочину не згадувалось. В КК УРСР 1922 р. готування визначалось через «придбання чи пристосування знарядь», а визначення замаху є розширеним за своїми ознаками, оскільки із самого визначення можна виділити такі види замаху як закінчений та незакінчений, що в попередніх законодавчих актах не прослідковувалось. Крім того, встановлювався обов'язок для суду враховувати чи заподіяно замахом певні наслідки при призначенні покарання. В КК УРСР 1927 р. готування було додано таку ознаку як «створення умов до вчинення злочину», а поняття замаху було аналогічним визначенню у КК УРСР 1922 р. [77, с. 48]. Вказані ж визначення готування та замаху на вчинення злочину були закріплені у ст. 17 КК України 1960 р., проте особливостей кримінальної відповідальності, крім тих, які вже передбачались КК 1927 р. не закріплювалось.

Порівняння визначення готування та замаху у ст. ст. 14, 15 діючого КК України, а також ст. 68 КК України із вищезазначеними положеннями радянського кримінального законодавства свідчить, що діючий КК України взяв поняття «готування та замаху» із положень КК УРСР 1922 р., при цьому поняття готування за діючим КК України включає не лише «підшукування або пристосування засобів чи знарядь», а також «підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод», а обов'язок суду врахувати ступінь реалізації злочинного наміру у ст. 68 КК України, порівняно із попередніми редакціями кримінального закону конкретизовано у чітких обмеженнях (1/2 для готування та 2/3 для замаху).

Отже, не дивлячись на критичне ставлення у сучасній кримінально-правовій політиці до «всього радянського» в цілому, та «радянської правової спадщини»

зокрема, основні ознаки поняття «готування та замаху на вчинення кримінального правопорушення», закріплені у ст. ст. 14, 15 діючого КК України були взяті із КК УРСР 1922 р. із певним доопрацюванням.

1.2. Поняття та види незакінченого кримінального правопорушення за законодавством України

Злочин (в тексті КК України використовується поняття «злочин», хоча в тексті КПК України використовується поняття «кримінальне правопорушення»). В теорії кримінального права обґрунтовується необхідність заміни поняття «злочин» на поняття «кримінальне правопорушення». В тексті вказаної роботи ці поняття будемо використовувати як тотожні.), як особливий різновид людської діяльності, здійснюється в часі і просторі, проходячи певні стадії від початку до закінчення. Фізичним стадіям діяння – руху тіла чи утриманню від нього завжди передують психологічний етап, який виникає з потреб, інтересів і нахилів особи, на основі чого формуються мотиви, частіше їх система (мотивація). Вони спонукають особу до тої чи іншої дії (бездіяльності), є причиною її дії. Антисуспільні потреби, інтереси особистості визначають незмінну, в тому числі криміногенну мотивацію, яка спонукає суб'єкта до вчинення кримінального правопорушення.

Соціальна природа злочину проявляє себе лише в кінцевому випадку, тому що безпосередньою причиною злочинної поведінки є вольовий акт конкретної особи. Однак, ця особа сформувалась в суспільстві, під впливом цього суспільства, здійснює свою діяльність також в ньому, поєднуючи її з певними можливостями, вимогами і сподіваннями. При цьому людина не є «іграшкою» в руках суспільства, вона здатна протистояти, чинити опір негативним явищам, які впливають на її рішучість вчинити те чи інше діяння. Саме ця автономність, відносна незалежність особистості від зовнішніх факторів і обумовлює її відповідальність за вчинені діяння [84, с. 10].

Соціальна природа злочину проявляється не тільки в його вихідних першопричинах, але і у впливі злочину на оточуючу його дійсність, а також в юридичній характеристиці злочинних посягань. Вплив злочину на соціальне середовище лише негативний, оскільки найбільш типовими його наслідками є смерть людей, нанесення різного роду шкоди здоров'ю, знищення чи викрадення майна, дезорганізація державного життя, порушення правопорядку.

В інтересах охорони прав і свобод особи, суспільного ладу та правопорядку від суспільно-небезпечних дій завжди виникає необхідність притягувати винних осіб до кримінальної відповідальності не тільки тоді, коли умисне суспільно-небезпечне діяння вже вчинене або, коли воно знаходиться безпосередньо в процесі здійснення, але й тоді, коли лише готується його вчинення. Такі дії є також суспільно-небезпечними і злочинними. Тут особливе місце займає оперативна профілактика, яка повинна здійснюватися на ранніх стадіях підготовки посягання, виявлення наміру або фонових явищ [25, с. 318].

Визначаючи поняття злочину (ст. 11 КК України), складу злочину як підстави кримінальної відповідальності (ст. 2 КК України) законодавець має на увазі закінчений, тобто завершений злочин. Це ж стосується і всіх редакцій диспозицій статей Особливої частини Кримінального кодексу. Однак у житті нерідко трапляється, що через певні причини задуманий особою злочин реалізується не до кінця. Припустимо, злочинець незаконно придбав пістолет для вбивства, але був затриманий співробітниками міліції. Або ж, придбавши пістолет, він вистрелив у потерпілого з метою вбивства, але промахнувся і потерпілий залишився живий. Тому для суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, становлять небезпеку не лише закінчені, тобто цілком виконані чи доведені до кінця злочини, але й такі умисні дії, що створюють умови для подальшого вчинення злочину, а також безпосередньо спрямовані на вчинення злочину, але які не призвели до його закінчення через причини, що не залежали від волі винного.

Умисна злочинна діяльність є одним із видів свідомої, цілеспрямованої діяльності людини, яка складається з певних етапів. В кримінальному праві психічний етап стосовно умисних злочинів називається формуванням умислу: виникнення у людини певного наміру, постановка конкретної мети. Цей внутрішній психічний стан не проявляється у поведінці особи, і перебуває поза кримінально-правовим регулюванням. Після обдумування, а іноді після боротьби мотивів, зваження всіх “за” і “проти” особа вирішує діяти в певному напрямку та досягти бажаного результату. Здійснюючи задумане, людина спочатку виконує підготовчі дії, а потім переходить до вчинення діяння і досягнення певної мети. Якщо діяння завершено і мета досягнута, тоді мова йде про закінчений злочин. Якщо ж діяння не завершено через причини, які не залежать від волі винного, необхідно встановити і юридично оцінити цей етап (стадію), на якому злочинна діяльність була перервана. Термін “стадія злочину” законодавець не вживав раніше і не використовує в нині чинному Кримінальному кодексі України, окрім як у назві Розділу III Загальної частини КК України.

На поняття стадій вчинення злочину, то серед вчених-теоретиків немає однозначного погляду. Існує цілий ряд підходів до даної проблематики, а, отже, і різноманітність дефініцій щодо цього поняття. Під стадіями окремі вчені розуміють етапи підготовки і вчинення умисного злочину, які розрізняються між собою за характером здійснених дій і моменту припинення злочинної діяльності [93, с. 245]. На думку інших, стадії злочину – це певні етапи в розвитку умисного злочину, які полягають в готуванні до вчинення злочину, в замаху на його вчинення і у вчиненні закінченого злочину [30, с. 205].

Ще деякі науковці вважають, що стадії вчинення злочину – це етапи вчинення умисного злочину, які відрізняються за характером дій і ступенем їх суспільної небезпеки [96, с. 485].

Існують і інші характеристики поняття стадій вчинення злочину [31, с. 241]. Всі ці дефініції правильні, і вони відрізняються одна від одної формулюванням певних ознак або їх описом. Однак, для всіх вище перерахованих визначень спільним є те, що стадії вчинення злочину – це етапи, які проходить злочин від початку до кінця. Але в умовах сучасності дедалі частіше виникає потреба у більш повному, комплексному та уточненому визначенні цієї дефініції, оскільки правова свідомість населення не завжди відповідає вимогам сьогодення.

Тому, на нашу думку, стадії вчинення злочину - це сукупність етапів злочину, що мають самостійне юридичне значення, які він проходить ступенево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, до закінченого злочину, тобто до моменту вчинення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані у законі, для матеріальних складів.

Вважаємо також, що поняття стадій вчинення злочину, бажано було б внести і до тексту кримінального закону. Кримінально-правове поняття стадій злочинної діяльності відповідає розвитку злочину в реальній дійсності, воно відображає цей об'єктивний процес. Умисна злочинна діяльність, як передбачено в законі, може проходити в три етапи. Відповідно розрізняють три стадії злочинної діяльності: готування до вчинення злочину, замах на вчинення злочину, закінчений злочин.

На перші дві стадії прямо вказують ст. ст. 14, 15 Кримінального кодексу України. Третя стадія законом передбачена у ч. 1 ст. 13, а також на неї безпосередньо вказують всі закінчені злочини, склади яких регламентовані статтями Особливої частини КК України. Сутність кожної із трьох стадій вчинення злочину зводиться до наступного [27, с. 22]:

готування – до злочину в загальній формі являє собою створення реальних умов для наступного вчинення злочину. Цей етап вчинення злочину передбачений у ч. 1 ст. 14 КК України;

замах – діяння (дія або бездіяльність), що безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, тобто це часткове виконання об’єктивної сторони конкретного злочинного посягання, якщо злочинець не доводить злочин до кінця через причини, які від нього не залежать. (ч. 1 ст. 15 КК України);

закінчений злочин – діяння, що містить всі ознаки конкретного складу злочину в повному обсязі, передбаченого відповідною статтею Особливої частини кодексу (ч. 1 ст. 13 КК України).

В ч. 2 ст. 13 КК України, зазначено «Незакінченим злочином є готування до злочину та замах на злочин». Зазначене положення КК України у більшості підручників із кримінального права пояснюється наступним чином: «КК визначає злочинними та караними три стадії вчинення злочину: 1) готування до злочину; 2) замах на злочин; 3) закінчений злочин. Закінчений злочин – це завершальна (остання, підсумкова) стадія вчинення злочину. Вона поглинає попередні стадії вчинення злочину і останні не мають значення для кваліфікації, якщо не створюють склад іншого злочину, оскільки всі стадії одного і того самого злочину мають єдиний (один і той самий) об’єкт посягання» [29, с. 111]. Таке розуміння є найбільш поширеним і в дисертаційних дослідженнях. Наприклад, А.В. Шевчук вказує: «Умисна злочинна діяльність проходить, як правило, в три етапи: етап підготовки суспільно небезпечного діяння, етап його безпосереднього вчинення та завершальний етап – закінчений злочин, тобто, коли має місце наявність всіх обов’язкових елементів складу злочину» [109, с. 15]. Разом із тим, виділення такої кількості стадій та така їх послідовність були такими не завжди.

М.Д. Дурманов визначав правильною наступну кількість та послідовність стадій вчинення злочину: 1) закінчений злочин; 2) приготування; 3) замах [19, с. 31]. Така послідовність частково пояснює чому остання стадія злочину (закінчений злочин) у більшості підручників із кримінального права України

визнається третьою стадією, проте досліджується перед розглядом готування та замаху.

В Курсі радянського кримінального права у здійсненні умисної злочинної діяльності виділялись такі стадії: 1) виявлення умислу; 2) готування до злочину; 3) замах на злочин; 4) закінчений злочин [36, с. 277]. Проте з часом від виокремлення такої стадії як «виявлення умислу» в науці кримінального права відмовились. М.Д. Дурманов зазначав: «В більшості робіт радянських авторів дослідження (*стадій злочину – наше уточнення*) починається із більш ранніх стадій. Спочатку розглядається готування (або навіть виявлення умислу, якщо воно визнається стадією), потім замах і, на кінець, закінчений злочин. Така послідовність прийнята і в програмах з радянського кримінального права, крім програми 1954 року, в якій чомусь взагалі не згадувалось про таку стадію як закінчений злочин» [19, с. 32]. Тобто «закінчений злочин» як самостійна стадія злочину виділялась не завжди.

На нашу думку, незакінчений злочин може містити такі стадії як «готування» та «замах», а виділення третьої стадії – «закінчений злочин» є неправильним розумінням ст. 13 КК України.

«Закінчений злочин» не є стадією незакінченого злочину із **наступних доводів**: 1) виділення стадії «закінченого злочину» порушує «правила логіки»; 2) виділення стадії закінченого злочину не узгоджується із ст. 13 КК України; 3) необхідності виокремлення стадії закінченого злочину як самостійної стадії у науці кримінального права відсутність, що лише обумовило виділення «концепції видів незакінченого злочину» (або «видів позастадійних деліктів») та «вчення про етапи злочину» [3, с. 589].

Розглянемо зазначені доводи. Перед цим з'ясуємо, що слід розуміти під поняттям «стадія». «Стадія вчинення злочину – певний етап умисної злочинної діяльності, які розрізняються між собою за характером діянь, моментом їх припинення, ступенем реалізації злочинного наміру» [28, с. 77], в інших джерелах

стадія злочину визначається як передбачена КК, суспільно небезпечні етапи його вчинення, які істотно різняться між собою ступенем реалізації злочинного наміру, тобто характером діяння (дії або бездіяльності) та моментом його закінчення (припинення), а тим самим і ступенем тяжкості вчиненого особою діяння [31, с. 182]. А.В. Шевчук надає наступне визначення цього поняття: «Стадія вчинення злочину – це сукупність етапів, що мають самостійне юридичне значення, які злочин проходить ступенево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру, тобто до моменту вчинення злочину з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані в законі для матеріальних складів злочину» [109, с. 14]. Визначення запропоноване А.В. Шевчук, хоча і містить деякі недоліки, наприклад, вважаємо зайвим є включення такої ознаки як «з формальним складом або до моменту настання суспільно небезпечних наслідків, що вказані в законі для матеріальних складів злочину», оскільки в такому випадку одне поняття визначається через інші терміни, при цьому достатнім було б вказати «до моменту вчинення злочину». Разом із цим, зазначення визначення можна визначити найбільш оптимальним.

У логіці «поділом» є логічна операція, в результаті якої здійснюються перехід від родового поняття до множини видових понять. Це процес виявлення можливих видових понять деякого роду. У структуру поділу входять такі компоненти як подільне поняття (обсяг якого підлягає поділу, так зване родове поняття), члени поділу (видові поняття, які отримуються в результаті поділу родового поняття) та підстави поділу (ознака за якою обсяг родового поняття поділяється на обсяги видових понять).

Розрізняють два різновиди поділу: - поділ за видозміною ознаки; - дихотомічний поділ. *Поділ за видозміною ознаки* – це різновид поділу, в якому підставою є ознака, притаманна всім предметам, що входять до обсягу подільного

поняття. З кожним членом поділу ця ознака змінюється, тому її називають «видостворюючою ознакою». *Дихотомічний поділ* – це різновид поділу, в якому підставою є ознака, притаманна лише частині предметів, що входять до обсягу подільного поняття. Дихотомічний поділ здійснюється, виходячи з наявності або відсутності цієї ознаки у предметів. У результаті такого поділу отримуємо лише два члени поділу, які знаходяться у відношенні протиріччя.

Виділення «стадій» в теорії кримінального права є поділом за видозміною ознакою, оскільки «видостворюючою ознакою» є саме стадія як певний етап реалізації умислу, а подільним поняттям є незакінчений злочин, а самі види стадій (готування, замах) є подільними членами подільного поняття. Тобто у «закінченого злочину», з теорії логіки, така видостворююча ознака як **стадія** злочину відсутня, а отже, закінчений злочин не є «членом поділу» поряд із «готуванням» та «замахом» і «подільне поняття» у цій логічній операції є саме незакінчений злочин, а не злочин. Подільним поняттям для видових понять «готування» та «замах на злочин» згідно із ч. 2 ст. 13 КК України є «незакінчений злочин», а для таких видових понять як «закінчений» та «незакінчений» злочин, вказівка на які закріплена у ч. 1 та ч. 2 ст. 13 КК України, є злочин [39, с. 18].

Першим правилом поділу є те, що поділ має бути співвимірним, тобто обсяг подільного поняття має дорівнювати сумі обсягів членів поділу. При порушенні цього правила виникають такі логічні помилки: «неповний поділ»; «поділ із зайвими членами».

Якщо уявити, що подільним поняттям для видових понять «готування» та «замаху на злочин» є «злочин», а не «незакінчений злочин», це необхідно якщо припустити, що виокремлення такої третьої стадії як «закінчений злочин» є обґрунтованим, оскільки таке тлумачення є найпоширенішим, то виходить, що «подільне поняття» та один із членів поділу є тотожними поняттями, що свідчить про наявність такої логічної помилки як «поділ із зайвим членом».

Правилом четвертим поділу є те, що поділ має бути безперервним, тобто члени поділу мають бути однопорядковими видами. Кожне видове поняття має бути найближчим видом певного роду. Порушення цього правила призводить до логічної помилки: «стрибок у поділі». «Стрибок у поділі» – це логічна помилка, яка має місце, коли члени поділу не є однопорядковими видами [38, с. 5].

Оскільки загальноновизнаним є твердження, що «закінчений злочин – це завершальна (остання, підсумкова) стадія вчинення злочину, що поглинає попередній стадії вчинення злочину і останні не мають самостійного значення та не впливають на кваліфікацію, якщо не створюють склад іншого злочину, оскільки всі стадії одного і того самого злочину мають єдиний (один і той самий) об'єкт посягання» [29, с. 182], то виокремлення «закінченого злочину» як стадії злочину призводить до такої логічної помилки як «стрибок у поділі».

Отже, із позиції логіки виділення стадії «закінченого злочину» поряд із готуванням та замахом свідчить про невірне обрання «подільного поняття», а саме ним має бути «незакінчений злочин», а не «злочин», а також про змішування двох підстав поділу: 1) для поділу злочинів на закінчені та незакінчені, поділ як логічна операція за видом є «дихотомічним», а підставою поділу є «доведення або не доведення злочину до кінця»; 2) для поділу незакінченого злочину на стадії поділ як логічна операція є поділом із видозміною ознакою, а підставою виділення готування та замаху є така видова ознака як стадія незакінченого злочину.

В КК України, а саме у Розділі III «Злочин, його види та стадії» Загальної частини, в ч. 1 ст. 13 вказано, що злочин може бути закінченим та незакінченим тобто це види злочинів (як ми з'ясували дихотомічний поділ). В ч. 2 ст. 13 КК України передбачено, що саме незакінчений злочин поділяється на готування та замах (поділ за видозміною ознакою). Правильним буде визначати закінчений та незакінчений злочин видами, а лише один із видів, а саме незакінчений злочин поділяється на стадії готування або замаху. Так зазначено в тексті КК України, а

тому визнання «закінченого злочину» стадією злочину та приєднання її до стадій незакінченого злочину суперечить положенням КК України.

Значення «закінченого злочину» як «стадії злочину», яка характерна для будь-якого виду злочинного діяння, що завжди є підставою кримінальної відповідальності та є констатацією необхідності кваліфікації злочинного діяння за відповідною статтею Особливої частини КК України без посилання на положення Загальної частини КК України. Законодавцем в статтях Особливої частини КК України всі злочини описані як «закінчені злочини», навіть в тих випадках, коли злочин визнається закінченим з моменту вчинення замаху (ст. ст. 112, 348, 348-1 КК України), такі діяння все одно належать до закінчених злочинів. Вищезазначене позбавляє необхідності додатково виокремлювати стадію «закінченого злочину», оскільки її наявність нічого не пояснює ні з теоретичної ні з практичної точки зору [50, с. 11].

Більше того, виділення стадії «закінченого злочину» суперечить конструкції усіченого складу злочину, оскільки усіченим складом злочину вважаються такі діяння, в яких момент закінчення злочину самим законом переноситься на стадію готування або на стадію замаху (погроза вбивством, розбій) [30, с. 84], тобто виходить, що стадія закінченого злочину то є, то вона відсутня, і стає стадією замаху або готування. Що ж це за стадія злочину, якщо вона в одних злочинах є самостійною стадією злочину, в інші злочинах взагалі не визнається стадією злочину, а дорівнює стадії готування або замаху [21, с. 128]. На нашу думку, така суперечність ще раз підтверджує помилковість виокремлення «закінченого злочину» як окремої стадії злочину. До такого висновку, проте із інших доводів прийшла І.О. Гриненко, крім того таку точку зору раніше обґрунтовували П.Н. Панченко, І.С. Тишкевич. Наприклад, А.П. Козлов із цього питання зазначав: «При этом ни у кого из ученых не возникает критического отношения к «стадии»

(оконченного преступления – уточнение наше), кочующей по различным стадиям» [21, с. 128].

Разом із тим, може виникнути запитання невже більшість вчених у теорії кримінального права при дослідженні стадій злочину висвітлюють хибний погляд на кількість стадій злочинів? Спірність виділення такої стадії злочину як «закінчений злочин» обумовило виділення двох концепцій до поняття стадій злочину: 1) «концепція видів незакінченого злочину» («злочинів по ступеню їх завершеності», «концепції позастадійних деліктів»); 2) «вчення про стадії злочину».

Отже, «стадії» слід виокремлювати лише у незакінченому злочині, до яких слід зараховувати «готування» та «замах», які в свою чергу є окремими кримінально-караними діяннями. Систему наукових знань про стадії незакінченого злочину правильно іменувати саме як «концепція видів незакінченого злочину» або «концепція позастадійних деліктів». Виокремлення такої самостійної стадії як «закінчений злочин» в межах зазначених концепцій суперечить правилам логіки (призводить до таких логічних помилок як «стрибок у поділі», «неповний поділ», «поділ із зайвими членами»), а також суперечить положенням ч. 1-2 ст. 13 КК України [53, с. 35].

Використання в літературі поняття «закінчений злочин» як етап (стадія) злочину свідчить про дослідження злочину із позиції «вчення про етапи злочину» згідно якого етапи виокремлюються у закінченому злочині як взаємопов'язані та взаємообумовлені послідовні дії спрямовані на досягнення злочинного результату.

Виділення зазначених підходів пояснює виокремлення етапу (стадії) «закінченого злочину», проте відсутність однозначності у використанні термінів та понять призводить до змішування зазначених вище підходів у розумінні «стадій», що ще раз свідчить про помилковість виокремлення самостійної стадії «закінчений злочин».

1.3. Поняття та види незакінченого кримінального правопорушення за законодавством зарубіжних країн

Відповідальність за замах на злочин передбачена не лише в національному законодавстві, але і у законодавстві більшості, якщо не всіх, зарубіжних держав.

Як ми вже зазначали, невирішеними питаннями у кримінальному праві України є питання щодо сутності замаху (що це – стадія чи вид незакінченого злочину, як термінологічно правильно його позначати тощо), виду вини при його вчиненні, меж призначення покарання за замах на злочин тощо. Намагаючись знайти відповіді на ці основні та інші часткові питання, вважаємо за доцільне провести аналіз кримінального законодавства окремих зарубіжних країн, яке визнає цей інститут, з'ясувати, як там вирішено ці питання та у який спосіб це зроблено.

Досліджуючи питання замаху на злочин, науковці неодноразово звертались до КК зарубіжних держав. Проте проведені порівняльні дослідження зрештою давали можливість провести класифікацію (поділити на види) кримінальне законодавство залежно від поставленого завдання, вказати на певні особливості, притаманні зарубіжному законодавству [52, с. 108].

Так, визначаючи певні особливості у питаннях регламентації замаху на злочин, А. П. Козлов поділяє КК зарубіжних країн за ознакою способу закріплення норми про замах на злочин на чотири групи: а) кодекси, які не містять поняття незакінченого злочину і трактують замах як стадію вчинення злочину; б) кодекси, які не містять поняття незакінченого злочину, але які трактують замах як незакінчений злочин; в) кодекси, в яких замах на злочин – це вид незакінченого злочину, однак у визначенні замаху не йдеться про недоведення злочину до кінця; г) кодекси, в яких закріплено незакінчений злочин як родове поняття і замах на злочин як його різновид [21, с. 303].

Запропонована класифікація, не зважаючи на її цікавість, є не зовсім прийнятною, оскільки проведена за різними критеріями поділу. Проведена А. П. Козловим класифікація відображає насправді два види кодексів. У одних регламентовано, що замах є незакінченим злочином, в інших – ні. Перший вид, у свою чергу, можна поділити на два підвиди: в яких замах на злочин – це вид незакінченого злочину, однак у визначенні замаху не йдеться про недоведення злочину до кінця; в яких закріплено незакінчений злочин як родове поняття і замах на злочин як його різновид.

Інші КК, де не передбачено поняття незакінченого злочину, також можна поділити на два види: ті, які не відображають незакінчений злочин і регламентують замах як стадію вчинення злочину; ті, в яких не закріплено незакінченого злочину, однак поняття замаху передбачено.

На нашу думку, вдалішим видається підхід до класифікації КК зарубіжних держав за особливостями кримінальноправової регламентації замаху на злочин, запропонований М. Д. Дякур, яка проводить класифікацію окремо за двома критеріями: а) залежно від законодавчого закріплення поняття замаху на злочин кримінальне законодавство іноземних держав авторка пропонує поділяти на:

- кримінальні кодекси іноземних держав, у яких поняття замаху на злочин не розкривається;

- кримінальні кодекси іноземних держав, у яких замах на злочин трактується як «початок виконання складу злочину»;

- кримінальні кодекси іноземних держав, які характеризують замах на злочин шляхом закріплення основних його ознак;

б) залежно від законодавчого визначення та закріплення причин, через які злочин не доводиться до кінця, авторка пропонує кримінальні кодекси зарубіжних держав поділяти на: – кримінальні кодекси, у яких не зазначаються причини не доведення злочину до кінця; – кримінальні кодекси, у яких причинами

недоведення злочину до кінця виступають випадкові обставини; – кримінальні кодекси, у яких вказано на незакінченість злочину через обставини, «які не залежать від особи» або «які не залежать від волі винного» [26, с. 18].

Хоча і цей варіант класифікації, на нашу думку, проведено знову ж таки з порушенням правил логіки. У першому випадку одночасно класифіковано за ознакою законодавчого регулювання та виділення ознак, за якими визначено поняття замаху, у другому – змішано критерії (причини не доведення злочину до кінця та випадкові обставини).

Таким чином, вважаємо, що КК зарубіжних держав, які передбачають відповідальність за замах на злочин, можна поділити на два види: КК, у яких передбачено цей інститут, і КК, у яких він не передбачений. Подальша класифікація вказує на підвиди і повинна містити практичне значення. Оскільки проведені попередніми дослідниками (М. Д. Дякур, М. І. Хавронюком та ін.) роботи містять певну інформацію щодо виділення видів замаху на злочин та розкривають значну частину підходів зарубіжних законодавців до вирішення проблемних питань, що ми порушуємо, то ми зупинимось лише на тих, про які вже згадували і які залишились поза увагою інших дослідників [105, с. 38].

Зважаючи на особливості історичного розвитку кримінального законодавства України, вважаємо за доцільне провести аналіз кримінального законодавства зарубіжних держав, поділивши його на два види: кримінальне законодавство зарубіжних держав, що розвивалось у межах радянського кримінального права (кримінальне законодавство пострадянських держав), та кримінальне законодавство країн, що розвивалися без безпосереднього впливу радянського кримінального права. Регламентація замаху у кримінальних законах держав першої групи характеризується таким чином: – у КК Таджикистану, Туркменістану, Киргизістану, Вірменії законодавець виділив окрему главу в Загальній частині, яка називається «Закінчені і незакінчені злочини»; – у КК

Азербайджану, Російської Федерації, Узбекистану та Грузії ця глава називається «Незакінчений злочин»; – у КК Молдови, Казахстану поняття замаху на злочин передбачено у главі «Злочин»; – у КК Латвії глава називається «Злочинне діяння»; – у КК Литви у главі «Стадії та форми злочинного діяння» (крім стадій передбачено ще і форми співучасті); – у КК Білорусії – у розділі «Основи та умови кримінальної відповідальності» [22, с. 487].

Наведене вище свідчить про те, що замах на злочин у різних державах законодавчо регулюється по-різному, але у всіх державах він знайшов своє закріплення у Загальній частині КК та є складовою вчення про злочин. Найбільш загальне уявлення про замах на злочин знаходимо у КК Білорусії. Законодавець не виділяє його, а відносить, як й інші самостійні частини, в один загальний розділ, де передбачено основи та умови кримінальної відповідальності.

КК Литви передбачає в одному розділі Загальної частини два самостійних інститути: інститут стадій вчинення злочину та інститут співучасті у злочині. Як і в КК України, у КК Молдови та Казахстану інститут стадій вчинення злочину тісно пов'язаний з поняттям злочину та його видами, тому передбачений в одній главі. Це, звичайно, є більш логічним, ніж в інших згаданих КК, проте за таких обставин інститут стадій вчинення злочину не передбачається (виділяється) законодавцем як самостійний інститут кримінального права (наприклад, співучасть у злочині, множинність злочинів), а швидше як складова поняття злочину, адже вони об'єднані в одній главі Загальної частини КК.

У КК зарубіжних держав, що становлять другу групу, тобто тих держав, що розвивалися без безпосереднього впливу радянського кримінального права, також по-різному названо розділи, у яких визначено поняття замаху.

Так, у КК Іспанії, Нідерландів передбачено так званий вступний розділ, у якому разом з іншими загальними поняттями міститься і поняття замаху на злочин. У КК Франції питання замаху на злочин розглядаються у главі «Загальні

положення» розділу «Кримінальна відповідальність». Тобто у цих нормативних актах інститут стадій вчинення злочину не має чіткого відмежування від загальних положень, що визначаються у КК.

А проведений аналіз дає змогу виділити три групи КК зарубіжних держав за способом законодавчого врегулювання питання про місце замаху на злочин у кримінальному законі. Першу групу утворюють КК, у яких у Загальній частині взагалі не виділено такого інституту. До другої групи КК можна віднести ті, у яких замах розглядається у межах інституту стадій чи інституту злочину в цілому. Третя група – це КК, які виділяють замах як самостійний інститут кримінального права.

Аналіз зарубіжних КК дозволив виявити, що на відміну від КК України, навіть у законах, де поняття замаху передбачено, не у всіх з них є окрема стаття, присвячена його регламентації. Так, у КК Таджикистану одна стаття включає в себе поняття готування (ч. 1 ст. 32) та замаху (ч. 3 ст. 32). Така ж ситуація у КК Російської Федерації, Казахстану, Узбекистану. КК Латвії містить ст. 15 «Закінчені і незакінчені злочинні діяння», у якій дається визначення закінченому злочинному діянню (ч. 1), готуванню (ч. 3) та замаху на злочин (ч. 4). Проте у більшості кодексів все-таки дається інше формулювання. У решті КК пострадянських держав, що досліджувались нами, а саме: Азербайджану, Туркменістану, Киргизстану, Вірменії, Грузії, Молдови, Литви, Білорусії, стаття називається «Замах на злочин» [87, с. 18].

Викладене дає можливість зробити висновок, що більшість проаналізованих КК пострадянських держав поняття замаху визначають в окремій статті.

Наступний момент. Термінологічне позначення досліджуваного поняття. Майже у всіх КК пострадянських держав аналізоване поняття позначається терміном «замах на злочин». Лише у КК Латвії у назві статті міститься термін «злочинні діяння», але в самому визначенні йдеться про замах на злочин.

Кримінальні кодекси інших держав переважно не містять назв статей, а лише мають порядковий номер. Відтак, відзначимо, як вирішується питання про термінологічне позначення досліджуваного поняття у тих КК, статті яких окрім цифрового позначення передбачають також назву. Враховуючи викладене вище, слід зазначити, що в зарубіжному кримінальному законодавстві єдності у питанні назви статей, в яких регламентується замах на злочин, немає. Переважно використовується назва «Замах», разом із цим зустрічаються й інші назви статей, наприклад «Замах на вчинення злочину», «Злочинні посягання».

Наступне питання, яке нас цікавить щодо виявлення позитивного зарубіжного досвіду, – спосіб (особливості) визначення поняття замаху на злочин. У більшості КК пострадянських держав законодавець передбачає замах як дію або бездіяльність. Однозначною є позиція законодавця і щодо форми вини: замах на злочин може бути вчинено лише умисно [47, с. 279].

Проте лише в окремих державах, а саме: Вірменії, Казахстані та Киргизстані, законодавець вказує на те, що такий умисел має бути лише прямим, як на обов'язкову ознаку замаху.

Також практично у всіх КК пострадянських держав передбачено, що замахом є лише діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, і лише у КК Латвії зайвий раз дублюється положення про те, що цей злочин, на який спрямоване діяння, повинен бути умисним. Залежно від нормативного закріплення того, чому замах є не доведеним до кінця злочином, зарубіжні КК можна поділити на три групи. Першу групу складають КК Молдови, Латвії, де зазначено, що злочин не було доведено до кінця з таких, що не залежать від волі особи, причин. Другу – КК Вірменії, Литви де зазначено, що злочин не було доведено до кінця через обставини, що не залежать від волі особи. І третю групу складає решта кодексів, у яких зазначено, що злочин не було доведено до кінця за таких, що не залежать від особи, обставин. Поділ на ці три види вказує на те, що в законодавстві

пострадянських держав, незважаючи на єдність його походження, зроблено спроби самостійно знайти вирішення питання про поняття замаху на злочин, адже по суті всі ці ознаки є подібними, хоча текстуально і викладені по-різному.

Таким чином, можна узагальнити, що у всіх КК пострадянських держав поняття замаху на злочин передбачають подібні ознаки і визначають замах на злочин як умисне діяння, безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця за таких, що не залежать від особи (волі особи), обставин (причин).

Кримінальні кодекси європейських держав, як правило, не так чітко описують ознаки замаху на злочин. А в окремих КК взагалі не дається загального поняття замаху на злочин. Зокрема, КК Швейцарії (ст. ст. 21, 22) передбачає класифікацію замаху на: закінчений, незакінчений і непридатний замах, однак поняття замаху на злочин відсутнє.

У ст. 45 КК Нідерландів визначено тільки відповідальність за замах на злочин, а особливостей цього виду незакінченого злочину не відображено. Вважаємо, що такий підхід є недосконалим, оскільки складно говорити про караність та класифікацію замаху, не маючи чіткого уявлення про саме поняття.

Однак КК інших зарубіжних держав, як і КК пострадянських, є практично однотайними щодо форми вини, з якою вчиняється замах на злочин. Водночас не всі вони безпосередньо вказують на умисел як єдину форму вини при вчиненні замаху. Проте в частині КК зарубіжних держав, де визначено поняття замаху на злочин, умисність діянь не виділяється як обов'язкова ознака [48, с. 199].

Таким чином, можна підсумувати, що у проаналізованих КК зарубіжних держав поняття злочину не завжди є окремо визначеним. КК, де це поняття визначено, можна поділити на декілька груп: першу групу утворюють КК, де визначення поняття замаху поєднано з визначення розміру і виду покарання за нього, і ті, у яких визначено лише саме поняття замаху на злочин. Останній вид

можна поділити на два підвиди: перший – це КК, де передбачено лише дві ознаки замаху (умисність діяння і спрямованість діяння на вчинення злочину), та КК, у яких крім названих двох ознак є ще третя – яка пояснює, чому злочин не доведено до кінця. Наступним, цікавим для нас, є питання про види замаху.

Кримінальне законодавство більшості пострадянських держав, як правило, не виділяє окремих видів замаху, а вказує лише на замах як на діяння, яке особа не довела до закінчення з причин, від неї не залежних. Зокрема, так вирішується це питання у КК Азербайджану, Білорусії, Вірменії, Грузії, Казахстану, Киргизстану, Латвії, Молдови, Російської Федерації, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, Франції [24, с. 13; 41, с. 106].

Лише окремі з кодексів закріпили відмінну, ніж в Україні, класифікацію замаху. Наприклад, у КК Литви передбачено поняття непридатного замаху, поняття якого визначено як випадок, коли винний не усвідомлює, що він не спроможний довести діяння до закінчення через те, що посягає на невідповідний об'єкт або використовує невідповідні засоби.

Кримінальні кодекси європейських держав переважно не виділяють окремо види замаху на злочин і обмежуються лише визначенням замаху. Разом із цим, в окремих КК законодавець робить спробу виділити непридатний замах як самостійний прояв незакінченої злочинної поведінки. Зокрема, у КК Польщі в параграфі 2 статті 13 передбачено, що замах є і тоді, коли винний не усвідомлював того, що вчинення злочину є неможливим через відсутність придатного предмета для вчинення злочину або придатного засобу для вчинення злочину. У такий же спосіб визначено непридатний замах і у КК ФРН, де в абзаці 3 параграфа 23 КК визначено два види непридатного замаху: замах на непридатний об'єкт і замах за допомогою непридатних засобів.

В окремих КК законодавець виділив непридатний замах в окрему статтю, проте така позиція законодавця пов'язана з тим, що в цій статті передбачено

можливість звільнення від покарання у разі вчинення непридатного замаху. Так, у КК Македонії передбачено статтю 20 «Непридатний замах», де зазначено, що порушник, який намагається вчинити злочин з непридатними засобами або щодо непридатного об'єкта, може бути позбавлений покарання.

У КК зарубіжних держав не проводиться чіткого розмежування знарядь та засобів вчинення злочину, тому у більшості випадків називається такий вид непридатного замаху, як замах з непридатними засобами (КК Польщі, КК ФРН, КК Македонії, КК Швейцарії). Разом із тим є випадки, коли законодавець прямо вказує на непридатні знаряддя вчинення злочину (КК Республіки Чорногорія).

Викладене у цій частині роботи дозволяє зробити такі основні висновки:

Узагальнення наукових праць з проблематики відповідальності за замах на злочин дозволяє констатувати, що питання замаху на злочин отримали належну увагу з боку вчених як дорадянського, радянського періоду, так і сучасності; і ці питання досліджувались у таких основних напрямках: – місце замаху на злочин серед інших кримінально-правових інститутів; – поняття замаху на злочин, виділення його ознак та видів; – окремі питання кваліфікації замаху на злочин; – призначення покарання за замах на злочин.

До числа найістотніших невирішених та таких, що потребують аналізу та нормативного регулювання, відносимо питання: – термінологічного позначення досліджуваного поняття; – сутності замаху на злочин (вид злочину чи його стадія); – обґрунтованості позиції, що замах може бути вчинений лише з прямим умислом; – кваліфікації замаху на злочин в цілому та стосовно окремих злочинів зокрема; – щодо застосування ч. 3 ст. 68 КК України та її правових наслідків для вирішення інших кримінально-правових питань [32, с. 498].

Поділ КК на пострадянські та інші зарубіжні дає можливість з'ясувати спільні та відмінні підходи до визначення місця замаху на злочин у структурі КК,

назви, поняття та видів цього явища у кримінальному законодавстві пострадянських держав та інших зарубіжних держав.

З'ясовуючи місце замаху на злочин, вдалось встановити, що у КК пострадянських держав замах на злочин є складовою інституту стадій вчинення злочину і міститься в Загальній частині КК, на відміну від КК інших зарубіжних держав, де такої єдності не спостерігається. Натомість вдалося виділити три групи КК зарубіжних держав за способом законодавчого врегулювання питання про місце замаху на злочин у кримінальному законі. Першу групу утворюють КК, у яких у Загальній частині взагалі не виділено такого інституту. До другої групи КК можна віднести ті, у яких замах розглядається у межах інституту стадій чи інституту злочину в цілому. Третя група – це КК, які виділяють замах як самостійний інститут кримінального права.

Визначаючи назву статті, яка передбачає поняття замаху, КК пострадянських держав користуються терміном «замах на злочин»; виняток становить КК Латвії, де у назві статті зазначено термін «злочинні діяння». Натомість КК інших зарубіжних держав переважно використовують назву «замах». Разом із цим використовуються й інші назви статей: «Замах на вчинення злочину», «Злочинні посягання» тощо.

Визначаючи поняття замаху на злочин, практично всі КК пострадянських держав наводять однакові ознаки: умисна форма вини, діяння безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи. Натомість у КК інших зарубіжних держав поняття злочину не завжди є окремо визначеним. Ті КК, де це поняття визначено, можна поділити на декілька груп: першу групу утворюють КК, де визначення поняття замаху поєднано з визначенням розміру і виду покарання за нього, і ті, у яких визначено лише саме поняття замаху на злочин. Останній вид можна поділити на два підвиди: перший – це КК, де передбачено лише дві ознаки замаху (умисність

діяння і спрямованість діяння на вчинення злочину), та КК, у яких, крім названих двох ознак, є ще третя – яка пояснює, чому злочин не доведено до кінця.

Кримінальне законодавство пострадянських держав, як правило, не виділяє окремих видів замаху, а вказує лише на замах як на діяння, яке особа не довела до закінчення з причин, від неї не залежних. КК інших зарубіжних держав переважно також не виділяють окремі види замаху. Ті з них, що і передбачають окремі види замаху, виділяють його різні види і підвиди. Зокрема, щодо непридатного замаху в одних КК виділяють посягання на непридатний об'єкт злочину, а в інших – на непридатний предмет посягання. У КК зарубіжних держав не проводиться чіткого розмежування знарядь та засобів вчинення злочину, тому у більшості випадків КК називає такий вид непридатного замаху, як замах з непридатними засобами; разом із тим є випадки, коли законодавець прямо вказує на непридатні знаряддя вчинення злочину [85, с. 104].

РОЗДІЛ 2. ВИДИ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЇХ ВЧИНЕННЯ

2.1. Кримінальна відповідальність за готування до кримінального правопорушення

Готування до злочину – це діяльність по створенню умов для вчинення злочину. Положення ч. 1 ст. 14 КК України визначає готування до злочину як підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Готування до вчинення злочину за своїми фактичними властивостями не відрізняється від підготовчих дій свідомо направлених на досягнення будь-якого (не суспільно небезпечного) результату. У всіх випадках підготовчі дії створюють умови для наступних дій [82, с. 75].

За будь-яких підготовчих дій не має ще самого здійснення дій, які б безпосередньо призводили до результату, досягнення якого було метою в цьому випадку. Підготовчі дії до вчинення злочину відрізняються від підготовчих дій до досягнення суспільно-корисного результату специфічними рисами.

Як дії, направлені на створення умов для вчинення злочину, підготовчі дії в кінцевому випадку можуть призвести до одного із наступних наслідків, які мають різне юридичне значення: 1) до закінченого злочину; 2) до замаху, коли починаючи безпосереднє вчинення злочину, особа не доводить його з причин, які не залежать від її волі; 3) до припинення підготовчих дій з причин, які не залежать від волі суб'єкта; 4) до припинення злочинної діяльності актом добровільної відмови від вчинення злочину [42, с. 149].

Коли в кримінальному праві мова йде про відповідальність за готування до вчинення злочину, то мається на увазі третій випадок, тобто, коли ці дії були припинені з причин, незалежних від особи, до того, як ця особа безпосередньо розпочала вчинювати злочин [19, с. 64].

Підготовчі дії до вчинення злочину характеризується тим, що вони вже виражаються в зовнішніх актах поведінки зі створення умов для вчинення злочину, однак, які не є здійсненням злочину. Ці дії самі по собі в незалежності від мети, для якої вони призначені, можуть бути і не шкідливі (наприклад, придбання паперу відповідної якості для підробки документів), чи містити ознаки іншого суспільно небезпечного діяння (наприклад, придбання отруйних речовин з метою вбивства).

Не зовсім правильними є висловлювання І.С. Тишкевича, що готування – це дії, які є початком вчинення злочину [88, с. 12]. Готування не може бути початком здійснення злочинного діяння, оскільки ці дії не посягають ще безпосередньо на об'єкт злочину, вони лише створюють необхідні для цього умови.

Важко погодитись також і з думкою А.Н. Трайніна, який вважає, що підготовчі дії суттєво відрізняються від дій при замаху тим, що вони не є необхідними елементами складу, а є лише необхідними актами, які забезпечують вчинення злочину [92, с. 313]. Дії, якими здійснюється замах, не меншою, а ще більшою мірою ніж підготовчі дії є необхідними актами поведінки особи, які забезпечують вчинення злочину. Разом з тим і ті, і інші дії містять ознаки складу злочину, про що йшла мова вище, в першому розділі.

Основний зміст готування, як стадії вчинення злочину, полягає в умисному, тобто свідомому, цілеспрямованому створенні конкретних умов для вчинення злочину. Умови в широкому розумінні слова є не що інше, як сукупність обставин, які готують і визначають можливість існування явища. Сутність підготовчих дій полягає в тому, що вони є умовами вчинення злочину, містять в

собі реальну можливість настання злочинного наслідку, які в процесі дій не реалізується в дійсний злочинний результат через обставини, які не залежать від волі суб'єкта. Закон містить приблизний перелік дій, які складають готування. Усі вони по суті є різновидами створення умов для виконання в майбутньому злочину. Більш або менш ретельно виконувані підготовчі дії необхідні, як правило, для створення сприятливих умов для вчинення складних, тяжких чи особливо тяжких злочинів. Такими, наприклад, є готування до квартирних крадіжок, яке передбачає попереднє вивчення режиму перебування господарів у квартирі, підбір ключів або інших засобів, способів чи знарядь проникнення у чуже житло; готування до підроблення грошових знаків, яке передбачає придбання технічних засобів або змова з особою, яка буде збувати підроблені гроші.

Ситуаційні ж злочини, такі як побутові насильницькі злочини, хуліганство, опір представнику влади частіше виникають раптово, іноді під провокуючим впливом потерпілих, вчиняються швидкоплинно, миттєво. Тому стадія готування у них слабо виражена, і перериваються такі злочини на цій стадії дуже рідко.

Готування до злочину має наступні ознаки, які прямо передбачені в законі: 1) вчинення підготовчих дій (рідше бездіяльності); 2) прямий умисел на вчинення злочину; 3) перерваність до початку виконання складу злочину; 4) перерваність з причин, які не залежали від волі винного [40, с. 187].

Вчинення підготовчих дій може мати різні форми: підшукування засобів або знарядь вчинення злочину, їх пристосування або інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Здійснюючи підготовчі дії, суб'єкт діє виключно з прямим умислом, тобто особа усвідомлює, що створює умови для вчинення певного злочину і бажає створити такі умови. При цьому винний має умисел не обмежуватися лише готуванням до злочину, а вчинити такі дії, які призведуть до закінчення злочину [31, с. 175]. Створити умови для злочину без прямого умислу неможливо.

Готування переривається до початку виконання складу злочину, воно є більш віддаленим від настання злочинних наслідків ніж замах на злочин. Тобто готування до злочину є одним із двох різновидів незакінченого, перерваного злочину.

Останньою необхідною ознакою готування до злочину є перерваність підготовчих дій з причин, які не залежали від волі винного, причому причини можуть бути як об'єктивними, так і суб'єктивними.

Крім зазначених в законі необхідних ознак готування існують ще ряд інших ознак. Безпосередньо цьому питанню значну увагу приділила Кузнєцова Н.Ф. до ознак готування вона зараховує *реальна можливість подальшого вчинення злочину* тобто підготовчі дії перш за все повинні призводити до реальної можливості настання злочинного результату. Якщо дії настільки віддалені від вчинення злочину, що із них не випливає їх закономірна направленість на вчинення певного злочину, то говорити про наявність в цих діях реальної можливості вчинення злочину неможливо. Їх навіть не можна назвати підготовчими [46, с. 499].

Стадія готування до злочину, по своїй суті, є діяльністю особи, спрямованою на створення сприятливих умов для подальшого вчинення злочину. За обсягом ці умови повинні бути суттєвими, оскільки несуттєве сприяння майбутньому посягання за ступенем своєї суспільної небезпеки не досягає того рівня, який передбачений ст.11 КК України. Фактично вчинені особою діяння можуть розцінюватися як стадія готування до злочину лише в тому випадку, коли вони були спрямовані на вчинення конкретного злочину. Тому, на думку А.В. Шевчука, поряд з передбаченими в законі формами готування доцільно було б передбачити такі форми, як мотивація та планування злочину, а також вибір мети та об'єкту, оскільки ці складові, в умовах сьогодення, при значному зростанні організованої злочинності, є невід'ємною частиною більшості умисних, тяжких чи особливо

тяжких злочинів [109, с. 17]. Із цією думкою не погоджуємось оскільки вказані ознаки притаманні для окремих видів організованої злочинної діяльності та віднесені законодавцем в положеннях Особливої частини КК України до кримінально-караних (ст. 257), проте відносити вказані ознаки до загального виду готування призведе до криміналізації думок та поглядів.

Отже, **готування до злочину** – це самостійна стадія вчинення злочину, яка характеризується сукупністю таких форм, як мотивація злочину та його планування, вибір мети та об'єкту, підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Таким чином, підготовчі дії лише створюють умови та реальну можливість для настання злочинного результату. Призначаючи покарання за готування до злочину суд керується із загальними засадами призначення покарання (ст. 65 КК України) та враховує особливості призначення покарання за незакінчений злочин (ст. 68 КК України).

З об'єктивної сторони готування найчастіше здійснюється шляхом дії. Це може бути одна (виготовлення ножа для вбивства) або декілька однорідних чи різнорідних дій (придбання зброї, вербування співучасників, вступ з ними в попередню змову, організація засідки для вчинення розбійного нападу). Іноді, хоча й рідко, готування виражене у бездіяльності (касир, покидаючи роботу, залишає відкритим сейф для подальшого вчинення крадіжки його співучасниками) [86, с. 94].

За об'єктивними ознаками підготовчі дії згідно із законом (ч. 1 ст. 14 КК України), можуть мати такі форми: підшукування засобів чи знарядь вчинення злочину, їх пристосування, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Підшукування засобів і знарядь вчинення злочину полягає у будь-якому способі їх придбання. Він може бути правомірним (купівля, позика, дарування, обмін). Наприклад, особа, яка збирається вчинити розбійний напад законним шляхом придбала газовий пістолет. Спосіб придбання може бути також і злочинним (шляхом крадіжки, грабежу, шахрайства, розбою тощо). Способи придбання чи підшукування засобів чи знарядь для вчинення злочину на характер готування не впливає, оскільки вирішальним моментом, який визначає зміст діяльності суб'єкта, є не спосіб, а мета їх придбання. Як результат особа одержує необхідні їй для злочинного наміру предмети.

Названа в законі форма готування у вигляді пристосування засобів і знарядь має широкий зміст. Сюди належать як виготовлення засобів і знарядь, що полягає у їх створенні, конструюванні промисловим або кустарним способом (вогнепальна та холодна зброя, підроблені документи), так і надання їм таких властивостей, форми чи стану, які роблять їх реально придатними для реалізації злочинного наміру. Наприклад, для вчинення в подальшому розбою особа наварює на стержень металеву болванку; з метою вчинення крадіжки особа обробляє ключ, яким можна буде відчинити двері квартири; для друкування фальшивих грошей злочинець виготовляє кліше [104, с. 384].

Підшукування співучасників полягає в підборі і пошуку інших осіб для вчинення злочину. Способи такого підбору можуть бути різноманітними: вмовляння, обіцянка винагороди, погрози. Це також може бути знайомство з потенційними співучасниками, їх вербування, підбурювання до участі в злочині як виконавців, пособників або організаторів. Змова на вчинення злочину – це досягнення згоди між двома чи більше особами про спільне вчинення злочину. Змова як і підшукування співучасників можлива лише за активної форми поведінки. У випадках, передбачених Особливою частиною кодексу, такі форми готування, як підшукування співучасників та змова на вчинення злочину, можуть

утворювати самостійні склади злочину, наприклад, ст. ст. 109, 255, 392. Усунення перешкод – це дія чи бездіяльність, які полягають в усуненні перепон, що заважають реалізації злочинного наміру, наприклад, залишення відкритими дверей сховища з метою полегшення вчинення з нього крадіжки, вимкнення охоронної сигналізації, отруєння сторожової собаки.

Ще однією формою готування є – інше умисне створення умов для вчинення злочину. У буквальному тлумаченні закону до цієї форми належать дії, які не підпадають під ознаки підшукування і пристосування засобів чи знарядь, але в результаті їх виконання створюються необхідні, реальні передумови для злочинного посягання. До цієї форми підготовчих дій можна зараховувати, зокрема, розробку плану вчинення злочину, влаштування засідки, підготовку місць для зберігання викраденого, створення надлишків ввіреного майна для наступного протиправного заволодіння ним шляхом привласнення або розтрати, вивчення системи охорони банку з метою нападу на нього, підготовка алібі. На відміну від, проаналізованих вище, форм готування, інше умисне створення умов частіше може вчинятися шляхом бездіяльності [106, с. 258].

Підготовчі до злочину дії, на відміну від дій щодо вчинення злочину (замаху), часто віддалені в просторі від конкретного об'єкта посягання. (підготовчі дії до вчинення вбивства, наприклад, придбання знарядь і засобів вчинення злочину можуть мати місце за десятки і сотні кілометрів від місця перебування жертви) [108, с. 277]. Отже, підготовчі дії можуть бути початі і закінчені без безпосереднього стикання з об'єктом посягання і навіть на значній відстані від нього [107, с. 2].

Вважаємо за необхідне наголосити на доцільність поділу готування за своїм характером і змістом на три види: завершене, незавершене та невдале готування. Для завершеного є характерним те, що діяльність суб'єкта не тільки на його думку, але і в дійсності, містить всі виконані, в повному об'ємі необхідні дії, які

створюють умови для безпосереднього посягання. Дане посягання при використанні створених умов здатне призвести до закінченого злочину, однак, з незалежних від особи причин не отримало подальшого розвитку. На відміну від завершеного, незавершене готування являє собою діяльність, яка не містить в собі насправді умов, необхідних для вчинення закінченого злочину [95, с. 293]. Цей вид готування характеризується тим, що суб'єкт, розпочавши виконання запланованих дій (бездіяльності), направлених на створення умов для майбутнього посягання, під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх факторів, які не залежать від волі самого суб'єкта, не встигає чи не може виконати цілком всього обсягу підготовчих дій. До числа таких факторів можна віднести затримання особи в момент виконання підготовчих дій, зіткнення з перешкодами, які неможливо подолати, відсутність у особи певних навичок.

Серед обставин, які не дозволяють перерости готуванню в безпосереднє посягання, особливе місце займають випадки, коли навіть під час повного виконання всієї підготовчої діяльності не створюються умови, які б дозволили досягнути стадії закінченого злочину. Це так звані випадки невдалого готування [97, с. 78].

Наприклад, особа, яка відбувала покарання у виправно-трудоцій колонії, вирішила втекти, сховавшись в одній із квартир будинку, що будувався. Однак, по закінченні роботи, відсутність засудженого була помічена, охорона не була знята, а він був виявлений. Даний приклад свідчить про те, що засуджений не знав про вимоги “Інструкції по охороні засуджених”, згідно з якою охорона з об'єкту не знімається до тих пір, поки не буде проведена ґрунтовна перевірка. Таким чином, готування до втечі було з самого початку приречене на невдачу.

З *суб'єктивної сторони підготовчі дії* завжди умисні, оскільки є усвідомленими, створюють умови для умисного злочину, про що зазначається в кримінальному законі (ч.1 ст.14 КК України). При цьому умисел виключно

прямий і конкретизований. Особа, підшукуючи або пристосовуючи засоби чи знаряддя, інакше створюючи умови для подальшого злочинного посягання, усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, передбачає можливість або неминучість вчинення з їх допомогою задуманого нею злочину та бажає його вчинення.

Мета підготовчих дій полягає саме в тому, щоб повністю забезпечити досягнення запланованого злочинного результату. Суспільна небезпечність готування до злочину характеризується тим, що суб'єкт умисно, створюючи умови для вчинення в майбутньому злочину, не зміг всупереч своїй волі, з незалежних від нього обставин, вчинити бажане.

Перерваність підготовчих дій з причин, які не залежали від волі винного, може мати своєю підставою суб'єктивні обставини, наприклад, припинення злочину іншими особами, а також об'єктивні – стан сильного алкогольного чи наркотичного сп'яніння, що не дав змоги вчинити крадіжку чи зґвалтування. При цьому причини, які завадили вчиненню злочину, можуть повністю виключати саму можливість подальшої злочинної діяльності або можуть різко її обмежити (внаслідок непридатності засобів чи знарядь вчинення злочину, відмови інших осіб щодо спільного вчинення злочину) [72, с.69].

Притягнення до кримінальної відповідальності на практиці має місце лише при вчиненні підготовчих дій до тяжких чи особливо тяжких злочинів, про що прямо вказано у відповідних статтях Особливої частини КК України. Як правило, при готуванні до вчинення саме таких злочинів підготовчі дії виступають суспільно небезпечними. У зв'язку із цим, вважаємо за необхідність запозичення положень ч. 2 ст. 30 КК Російської Федерації [75, с. 101].

Однак, за загальним правилом, суб'єкт готування характеризується такими ж ознаками, як і суб'єкт закінченого злочину (фізична особа, вік кримінальної відповідальності та осудність).

Види готування. Деякі види готування до злочину відрізняються суттєвими специфічними особливостями. Тому доцільним буде спеціально зупинитися на них. Це головним чином підготовчі дії, пов'язані із співучастю в злочині, і підготовчі дії, які утворюють склад іншого закінченого злочину, а також такі дії пов'язані із фоновими явищами.

В якості таких, наділених суттєвими особливостями спеціальних видів готування, розглядаються: 1) невдалі підбурювання і пособництво як види готування; 2) змова, організація і участь в організованій групі та злочинній організації як види готування; 3) закінчений злочин, який являє собою підготовчі дії до вчинення іншого злочину; 4) антисуспільна діяльність осіб.

Підбурюванням потрібно вважати невдалим тоді, коли підбурювачу не вдалося схилити особу до вчинення злочину чи коли особа вирішила вчинити злочин, а потім добровільно відмовляється від цього до моменту закінчення злочину. В обох випадках підбурювачу не вдалося викликати у особи рішучості вчинити злочин, оскільки рішучість реалізується у вчиненні злочину або караного готування чи замаху [69, с. 152].

Невдалим пособництвом є надання допомоги виконавцю у вчиненні злочину після добровільної відмови останнього від вчинення злочину (про що пособник не знав) чи надання допомоги після вчинення злочину, а також після припинення суспільно небезпечного діяння державними органами чи громадянами. Невдалим пособництвом потрібно вважати і вчинення дій, які створюють умови для вчинення злочину, якими виконавець не мав можливості скористатися, наприклад, коли зброю залишено на квартирі виконавця злочину після того, як той вийшов з дому для вчинення розбійного нападу. В цих випадках немає співучасті у злочині, тому що немає злочинних дій виконавця або ж немає об'єктивного зв'язку між злочинними діями виконавця і діями пособника.

Підбурювання і пособництво мають багато спільних рис з готуванням. Однак, особливість підбурювання і пособництва в тому, що вони створюють умови не безпосередньо для самого акту вчинення злочину, а для майбутніх дій виконавця. Це створення умов виражається головним чином у вигляді впливу на свідомість виконавця. Дії підбурювача чи пособника лише викликають чи зміцнюють рішучість виконавця.

Суттєвими особливостями відрізняється створення злочинного співтовариства, групи осіб для вчинення злочину чи злочинної організації, і будь-яка змова взагалі. Змову злочинців на вчинення злочину, без сумніву потрібно вважати однією із форм готування, так як і організацію злочинного співтовариства чи участь у ньому – готуванням, але особливим яке має ряд відмінностей. Основна ознака готування – створення умов для вчинення злочину. Як відомо спільна участь двох чи більше осіб, за загальним правилом, полегшує вчинення злочину. Змова як вид готування, можлива по відношенню до більшості злочинів. В тих випадках, коли в диспозиції статті кримінального закону вказується на змову, як ознаку складу злочину, наявність однієї лише умови без вчинення подальших дій повинно кваліфікуватись як готування до вчинення злочину. В деяких випадках, враховуючи характер об'єкта і характер умислу, закон вважає, що наявність змови утворює зразу ж закінчений склад злочину (створення банди). Однак, за загальним правилом, організація злочинної групи чи участь в ній можна кваліфікувати як готування до злочину [76, с. 452; 65; 66].

Значний теоретичний і безпосередньо практичний інтерес має розгляд питання про підготовчі дії, які самі по собі утворюють склад іншого будь-якого закінченого злочину. В більшості випадків підготовчі дії, взяті самі по собі, стосовно того, що вони створюють умови для вчинення злочинів, не завжди утворюють склади будь-яких інших злочинів. Так, наприклад, виготовлення ножа чи петлі для вчинення вбивства, драбини для вчинення крадіжки. Однак, в ряді

випадків, такі підготовчі дії, утворюють склад іншого злочину. Наприклад, носіння фінського ножа з метою застосування його для заподіяння тілесних ушкоджень під час хуліганських дій є готуванням до вчинення особливо злісного хуліганства (ч. 1 ст. 14 і ч. 4 ст. 296) і в той же час закінченим злочином, передбаченим ч. 2 ст. 263 КК України.

Питання відповідальності. Караність підготовчих до злочину дій і характеру покарання за готування, кримінальне право України наводить принцип, який передбачений ч. 1 ст. 11 КК України, де наголошується, що злочином визнається, суспільно небезпечне, винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину.

Підготовчі до злочину дії відрізняються великою розмаїтістю. Завданням кримінального права завжди було встановлення точних меж відповідальності за готування для того, щоб покаранню підлягали справді суспільно небезпечні випадки цієї стадії. Цей принцип відповідальності лише за суспільно небезпечні випадки готування до вчинення злочину завжди здійснювався в історії кримінального права, але не в однакових формах [49, с. 83].

Згідно ч.2 ст.14 нині чинного закону готування до злочину невеликої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності. Не може бути мови про кримінальну відповідальність за підготовчі дії при малозначному діянні. Малозначність діяння означає, що вчинена дія (бездіяльність) або зовсім не спричинила і не могла спричинити шкоди, або спричинила чи могла спричинити лише дуже незначну шкоду. (ст. 11 ч. 2 КК України). Всі автори, які розкривали питання, пов'язані із стадіями розвитку злочину, однозначно вказують на те, що в більшості випадків підготовчі дії в силу відсутності суспільної небезпеки не караються [94, с. 309].

Чинне кримінальне законодавство України передбачає кримінальну відповідальність за готування до вчинення будь-якого умисного злочину, за

винятком підготовчих дій до злочину невеликої тяжкості. Кваліфікація готування до злочину здійснюється за статтею Особливої частини Кримінального кодексу, яка передбачає відповідальність за той злочин, до якого винна особа готувалася, та за ч.1 ст.14 КК.

Однак, практично вирішуючи це питання, суд враховує характер і ступінь суспільної небезпечності дій, вчинених винним, ступінь здійснення злочинного наміру і причини, через які злочин не було доведено до кінця. Встановлення, наприклад, причин, через які злочин не було доведено до кінця, дозволяє суду визначити ступінь стійкості умислу особи при підготовці до вчинення злочину. Розмір покарання за підготовчі дії законом не передбачено. Однак, судова практика виробила з цього приводу певні принципи. Так, наприклад, строк позбавлення волі не може бути максимальним, винних не можуть засуджувати до довічного позбавлення волі. Строк позбавлення волі за підготовчі дії завжди менший від строку, передбаченого за замах та за закінчений злочин. Це зумовлюється, перш за все тим, що незавершеність злочину свідчить, як правило, про його меншу суспільну небезпеку, порівняно із замахом і закінченим злочином.

Беручи до уваги вказане, доцільно було б встановити у законодавчому порядку межі відповідальності за підготовчі дії та строки покарання за ці дії, тому що це сприяло б чіткому і об'єктивному притягненню винних осіб до кримінальної відповідальності. Зокрема, пропонуємо вказати, у відповідному розділі Загальної частини Кримінального кодексу, що строк чи розмір покарання за готування до злочину не повинен перевищувати половини максимального строку чи розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України [51, с. 28].

Необхідно відрізнити готування від виявлення наміру. Відмінність між вказаними поняттями є відмінністю між «словом і ділом», між наміром вчинити злочин і діями, які безпосередньо направлені на вчинення суспільно небезпечного

діяння. Визначити, коли ж винний починає вчиняти злочин не важко: перша дія, яка направлена на реалізацію злочинного наміру і буде початком вчинення злочину. Починаючи вчинення даного діяння, винний стає злочинцем: він переступив межу між некараною і караною діяльністю.

Однак, не всяка дія, а лише зовнішня поведінка може бути визнана початком вчинення діяння. Не є готуванням обдумування плану вчинення діяння, навіть якщо суб'єкт розповів про це іншим особам. Положення змінюється, якщо обдумування плану робиться спільно декількома особами, співучасниками злочину. Виходить за межі виявлення наміру і стають готуванням до злочину такі дії, як надання допомоги з вчинення злочину чи заява про готовність вчинити це в своїх інтересах, чи в інтересах інших осіб за певну винагороду. Обіцянка не повідомляти про злочин є не виявленням наміру, а певною дією, яка сприяє вчиненню злочину (пособництво) [55].

Мають належати до підготовчих дій, а не до виявлення наміру, будь-які переговори, навіть якщо вони і безуспішні, направлені на підшукування співучасників (співвиконавців, пособників) злочину, підбурення співучасників, які хоча і в майбутньому не виконали обіцяних злочинних дій. Повідомлення іншій особі про наявність злочинного наміру, перестає бути виявленням наміру, якщо воно поєднано із пропозицією взяти участь у вчиненні злочину. Цю дію можна назвати вербуванням співучасників, яке є готуванням до злочину.

Розробка співучасниками плану злочину (його обговорення і прийняття, розподіл ролей між співучасниками і інші) являє собою не виявлення назовні наміру на вчинення злочину, а конкретну діяльність вже направлену на вчинення злочинного діяння. Саме створення організованої групи чи злочинної організації, сам факт згоди на вчинення злочинів в чинному законодавстві розглядається як самостійний склад злочину, хоча це злочинне співтовариство ще не почало втілювати свою злочинну мету. Не є виявленням наміру передбачені

Кримінальним кодексом діяння, формою вчинення яких є різноманітні заклики (ч. 2 ст. 109, ст. 110, ст. 436). Такого роду діяння утворюють самостійні посягання на об'єкти кримінально-правової охорони.

Викладене дозволяє сформулювати наступний висновок: формування наміру є поза межами кримінально-правових відносин; виявлення наміру не є стадією вчинення злочину, оскільки не створює умов для досягнення злочинного результату; виявлення наміру не є тотожними поняттями із погрозою вчинити злочин, закликами чи іншими “словесними” злочинами, тому що всі вони передбачені в кримінальному законі, як самостійні склади злочинів.

Виявлення наміру на вчинення злочину так само як і готування до нього має важливе значення для профілактичної діяльності правоохоронних органів, одним і з важливих завдань яких є, не лише викриття, але і запобігання вчиненню злочинів [45, с. 384].

2.2. Кримінальна відповідальність за замах на кримінальне правопорушення

Відповідно до ч. 1 ст. 15 Кримінального кодексу України замахом на злочин є вчинене особою з прямим умислом діяння (дія або бездіяльність) безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

При замаху на вчинення злочину винна особа перебуває ближче до поставленої мети, ніж під час готування до злочину. Тут особа просувається більш далі для здійснення свого злочинного наміру. Якщо при готуванні особа лише створює ті чи інші умови для вчинення злочину в майбутньому, то при замаху вона вже безпосередньо вчиняє злочин (хоча і не доводить його до кінця).

Замах на злочин – це початок його безпосереднього здійснення, самостійний етап його виконання. Іншими словами це незавершена дія чи дія, яка не потягнула

бажаних для винного наслідків. Коротко можна сказати, що замах – це початий, але незакінчений злочин [94, с. 269].

Перш за все необхідно зазначити ту обставину, що замах більш небезпечний, ніж готування, тому він карається при вчиненні будь-яких злочинів, в тому числі і невеликої тяжкості. Для замаху (як і готування) характерним є те, що особа вже частково реалізовує умисел на вчинення конкретного злочину, але результат не настає з причин, які не залежать від волі винного. Це означає, що злочин не було доведено до кінця проти бажання винного довести почате [36, с. 424].

Аналізуючи дане законом визначення можна зробити висновок, що замах характеризується такими ознаками: 1) наявністю умисної форми вини; 2) активний, як правило, характер вчиненого діяння; 3) строгою направленістю (орієнтованістю) вчиненого, яка свідчить про наявність у винної особи конкретних мотивів та цілей; 4) злочин не доводиться до кінця з причин, які не залежать від волі винного.

Характерною особливістю замаху, яка відрізняє його від готування є те, що при замаху об'єкту злочину починає задаватись реальна шкода, проте наслідок як ознака об'єктивної сторони або відсутній або не настав в об'ємі, який необхідний для визнання злочину закінченим [29, с. 182]. Поряд із цим, необхідно відрізнити випадки відсутності складу злочину від випадків замаху. Наприклад, Віньковецький районний суд Хмельницької області, розглядаючи справу № 1 – 62/2007 про обвинувачення особи у вчиненні низки злочинів, серед яких і у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 239 КК, у вирокі зазначив, що: «Що стосується обвинувачення за ст. 239 та 367 КК України, то розпорядження скидати гній поблизу села він особисто не давав, а причинно наслідковий зв'язок між відхиленнями по показниках бактеріального складу води у криниці за адресою Леніна 33-34 та фактом скидання гною у прилягаючій земельній ділянці

сільськогосподарського призначення не встановлено, у зв'язку із цим у діях Особи 1 відсутні ознаки замаху на вчинення злочинів відповідальність за які передбачення ст. 239 КК України [8].

З *об'єктивної сторони замах* полягає в діях безпосередньо направлених на вчинення злочину. Термін “безпосередньо” означає, що особа почала виконувати чи фактично виконала об'єктивну сторону конкретного складу злочину. Наприклад, особа, яка посягає на життя, стріляє з пістолета, але промахується, завдає удар ножем, але ніж ламається, викидає потерпілого на ходу із поїзда, але той залишається неушкодженим.

Другою характерною ознакою об'єктивної сторони замаху є те, що злочин не доводиться до кінця, тобто має місце незавершеність кримінального посягання. На цій стадії об'єктивна сторона злочину виконується лише частково, не досягає свого повного розвитку. При цьому слід відрізнити злочини з матеріальними і формальними юридичними складами [1, с. 10]. Для перших показником незавершеності є ненастання (відсутність) того злочинного результату, який є конструктивною ознакою даного складу злочину (наприклад, при вбивстві – смерті потерпілого). Разом з тим стадія замаху не означає у всіх випадках відсутності взагалі злочинного наслідку. В деяких випадках він фактично настає, однак ніколи не може бути тим, який передбачено конкретною нормою Особливої частини Кримінального кодексу [4;5;6;7].

При замаху на вбивство може бути завдана шкода здоров'ю потерпілого. Вчинене буде розглядатись не як заподіяння тілесних ушкоджень, а як замах на вбивство. В даному випадку суб'єктивну завершеність дій винного слід відрізнити від фактичної незавершеності злочинного діяння (відсутній передбачений Кримінальним законом злочинний результат).

У випадках, коли передбачений законом злочинний результат настає не одразу, а через певний проміжок часу (наприклад, смерть настає через декілька днів

після травми, спричиненої потерпілому, з метою позбавити його життя), злочин визнається закінченим. З точки зору закону кримінальне діяння вважається закінченим, якщо настав спричинений умисними діями винного злочинний результат, незалежно від того, скільки пройшло часу після вчинення суспільно небезпечного діяння. У злочинах з формальним складом незавершеність полягає у не повному виконанні всіх тих дій, які входять в об'єктивну сторону конкретного складу. В законі прямо вказано на незавершеність злочину, однак ця ознака по-різному трактувалась науковцями в ряді робіт. Так, наприклад, Дурманов Н.Д. заперечував положення про те, що при замаху вчиняються дії, які входять в об'єктивну сторону складу злочину [19, с. 106]. Для об'єктивної сторони закінченого злочину характерна наявність дій, які потягнули злочинний результат (наслідки).

Однак цей факт, що злочинний результат в ряді випадків є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, ні в якому разі не суперечить тому, що при замаху вчиняються дії, які входять в об'єктивну сторону складу злочину. Злочинний результат не вичерпує об'єктивної сторони, він є її частиною, причому не завжди обов'язковою. При замаху має місце саме суспільно небезпечне діяння. У злочинах з формальним складом незавершеність полягає у вчиненні не всіх тих дій, що утворюють передбачений законом закінчений злочин.

Деякі науковці вважають, що готування та замах на злочин неможливі при вчиненні злочинів з формальним складом у тих випадках, коли вони вчиняються шляхом бездіяльності [36, с. 431]. Наприклад, невиконання наказу військовослужбовцем або ненадання допомоги хворому особою, яка зобов'язана її надати, за самим характером злочину виключає доцільність говорити про готування та замах, як стадій розвитку цієї злочинної діяльності. Поведінка суб'єкта до моменту вчинення злочину шляхом бездіяльності не має кримінально правового значення, а після його вчинення набуває значення закінченого злочину

(наприклад, залишення в небезпеці ст. 135 КК України, відмова свідка від дачі показів або експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків – ст. 385 КК України.

Замах неможливий також і в тих “формальних злочинах”, де вже перший акт злочинної діяльності цілком реалізує склад даного злочину. Протилежну позицію щодо цього питання займають Трайнін А.Н. та Кузнєцова Н.Ф. [96, с. 273].

Слід зазначити, що про стадію замаху на злочин не доцільно говорити, коли до об'єктивних ознак закінченого складу злочину віднесено не лише настання певних наслідків, але й саму можливість їх настання. В цьому випадку замах на злочин вже ніби містить в собі склад закінченого злочину.

Наприклад, вироком Ямпільського районного суду Сумської області особу було засуджено за те, що 13 червня 2008 року приблизно о 18-00 год., переслідуючи мету пошкодження шляхів сполучення, вона прибула до 133 км ПК 7 перегону Хутір-Михайлівський - Одеса, Південно-Західної залізниці. Реалізуючи свій злочинний намір, за допомогою накидного ключа та цвяхосмика було відкручено деталі верхньої будови колії. Таким чином, підсудний демонтував один стик, відкрутивши та знявши з колії 2 шт. стикових накладок типу Р-65, чим було приведено колію у непридатний до експлуатації стан та завдано ДТГО «ПЗЗ» Хутір-Михайлівській дистанції колії шкоду. Крім того вказані дії створили загрозу спричинення аварії поїзда (рухомого складу) і створило небезпеку для життя людей (локомотивної бригади) та настання інших тяжких наслідків, оскільки в момент наїзду поїзда на стики з відсутніми стиковими накладками в рейкових стиках виникають як горизонтальні [9].

Отже, не повне виконання об'єктивної сторони – це ознака, яка найбільш чітко відмежовує замах від закінченого злочину: злочинцю не вдається або досягти злочинного результату, якого він прагнув, або повністю виконати дії, що є необхідними для завершення злочину.

Третьою ознакою, що характеризує об'єктивну сторону замаху є незавершеність злочину, тобто не доведення його до кінця через причини, що не залежали від волі винного. Законодавець спеціально підкреслює, що злочин при замаху є незакінченим з причин, які не залежать від волі винного. Ця ознака дозволяє відрізнити замах як злочинне посягання, яке не було закінчене, перерване в результаті прийнятого злочинцем рішення про припинення розпочатого злочину, внаслідок різних обставин за умови, що вони не залежать від волі винного, від закінченого злочину. Ці обставини можуть бути різноманітними (зłodію не вдається відчинити двері в квартиру або сховище тими інструментами або дублікатами ключів, які він для цього взяв; внаслідок несправності вогнепальної зброї винний не влучає в потерпілого і т. ін.). Іноді серед цих обставин виділяють непереборні (при вчиненні крадіжки зłodія застають господарі квартири) і такі, що роблять доведення злочину до кінця практично малоімовірними (щойно злочинець зайшов у квартиру, увімкнулась охоронна сигналізація) [12, с. 109].

При усій розмаїтості обставин, які перешкоджають завершеності злочину, їх об'єднує те, що будь-яка з них виникає чи існує незалежно від винного. Типовою при цьому є ситуація, коли виникає реальна небезпека або неминучого, або негайного затримання чи викриття злочинця. Складніше відокремити перерваний злочин, з незалежних від винного обставин від добровільної відмови, яка виключає відповідальність у випадках, коли є або виникли обставини, що не виключають повної можливості доведення до кінця злочинного посягання, однак суттєво його ускладнюють (наприклад, винний проникає у приміщення з метою викрадення декількох комп'ютерів, знаючи про те, що за домовленістю співучасник чекає його на вулиці в автомобілі для перевезення викраденого, однак останній подає умовний сигнал про те, що він не зміг знайти потрібний автомобіль. Така ситуація створює практичну неможливість завершення злочину).

Якщо ж труднощі, які виникли, за переконанням винуватого можливо подолати, хоча для цього й необхідно докласти певних зусиль, то в наявності добровільна відмова від закінчення злочину. Верховний Суд України в одній із Постанов щодо замаху зазначає, що суди зобов'язані: «Засуджуючи особу за замах на зґвалтування чи на насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, суд повинен вказати у вироку конкретні причини, що не залежали від волі винної особи і перешкождали їй довести злочин до кінця» [70].

Подібні вказівки Верховного Суду України щодо особливостей визначення замаху на вчинення злочину передбачено також у іншій категорії справ [56].

Отже, як і попередня стадія (готування), замах є етапом реалізації наміру на вчинення злочину, тобто умисною, цілеспрямованою злочинною діяльністю. Винний практично розпочавши злочин, прагне довести його до кінця. Не може бути й мови про попередню необережну злочинну діяльність, так як при необережності вольова дія не направляється на вчинення злочину [2, с. 152].

Специфіка змісту умислу при замаху полягає в тому, що свідомістю особи охоплюється незавершеність злочину. Практично це найбільш осяжний критерій відмежування замаху на злочин від закінченого злочину в тих випадках, коли замахом заподіюється певна шкода правоохоронному об'єкту, але така шкода не складає конструктивної ознаки даного складу. Здійснюючи замах, винна особа усвідомлює практично всі елементи певного складу злочину. Однак, це усвідомлення поєднується з розумінням того, що цілковита реалізація умислу при цьому не досягнута. За суб'єктивними ознаками замах характеризується виною лише у формі умислу [11, с. 59].

Надзвичайно спірним в кримінально-правовій літературі є питання про можливість стадії замаху при вчиненні злочину з непрямым (евентуальним) умислом. А.А. Жижиленко вважав, що замах однозначно можливий як при прямому умислі, так і при непрямому. М.М. Ісаєв, Н.В. Лясс, А.А.Піонтковський і

деякі інші автори в принципі визнають можливість замаху при вчиненні злочину з непрямым умислом, однак вважають практично нереальною або взагалі неможливою в більшості випадків караність такого замаху, оскільки доказати наявність такого умислу досить важко, і злочинець може дуже часто з успіхом заперечувати свідоме допущення ним настання результату. Найбільш змістовні і чіткі думки з приводу даного питання висловлював А.Н. Трайнін. Заперечуючи можливість замаху при евентуальному умислі, він писав, що не бажаючи результату, особа не може готуватися до вчинення злочину, ні тим більше здійснювати замах на його вчинення [91, с. 303].

Справді, при непрямому умислі вольова діяльність суб'єкта не направляється на досягнення даного наслідку. Вона направлена на досягнення зовсім іншого результату, який може бути як злочинним, так і не злочинним [10, с. 8].

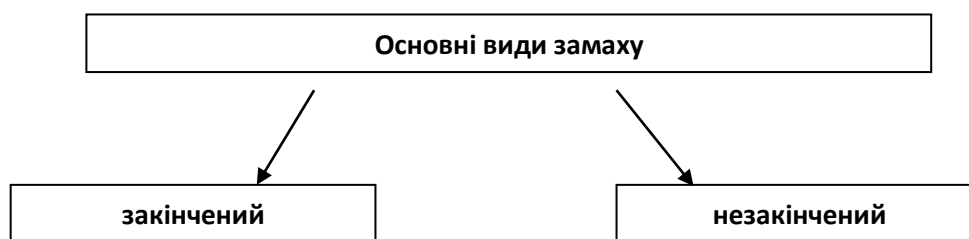
Отже, немає і не може бути розгортання вольової діяльності в напрямку досягнення суспільно небезпечного наслідку. Отже, замах можливий тільки тоді, коли винувата особа вчиняє діяння лише з прямим умислом.

Заслуговує на особливу увагу питання про замах при так званому невизначеному умислі, тобто в тих випадках, коли злочинний результат, хоча й входив до змісту умислу особи, але не був конкретно визначений нею. При неконкретизованому умислі відповідальність настає за фактично вчинений результат. Замах при неконкретизованому умислі можливий, але він повинен розглядатись як замах на найменше по тяжкості тілесне ушкодження, яке охоплене невизначеним умислом.

Види замаху. Процес розвитку злочинної діяльності на стадії замаху характеризується вчиненням суб'єктом діяння (дії або бездіяльності), які відображають ступінь здійснення наміру. Поняттям замаху охоплюються досить різні дії злочинця з моменту посягання на об'єкт. В характері цих дій є значні

відмінності, які відображають різні ступені суспільної небезпеки замаху, що не може не відобразитися на вирішенні питання про відповідальність особи і при призначенні винному конкретної міри покарання в межах санкції чи навіть нижче нижчої межі, вказаної санкцією. В зв'язку з цим значного теоретичного і практичного значення набуває поділ замаху на види.

У самому кримінальному законі раніше ніколи не виділявся поділ замаху на види. Однак, цей суттєвий недолік був усунений законодавцем під час прийняття КК України 2001 р. Теорія кримінального права, а тепер уже й кримінальний закон залежно від характеру вчинених дій та наближення моменту закінчення злочину, поділяє замах на два основних види: закінчений та незакінчений. Цей поділ розрізняє конкретні виконані протиправні дії за обсягом, що в свою чергу впливає на загальну оцінку суспільної небезпеки вчиненого [78, с. 74].



Не погоджувалися з таким поділом замаху в радянському кримінальному праві головним чином ті автори, які керувалися в основному значенням ознак, що характеризували суб'єкт і суб'єктивну сторону, а об'єктивній стороні злочину приділяли лише другорядну роль. Так не сприймав такого поділу С.П.Мокринський. Заперечував цей поділ також И.З. Каплун, вважаючи що він формальний і не має ніякого значення при призначенні покарання [33, с. 477].

На думку Н.Ф. Кузнецової такий поділ замаху є несуттєвим, оскільки і початок і закінчення виконання злочину однаково відноситься до замаху, незалежно від того чи перервана злочинна діяльність на початку, чи в кінці проти волі винного. Кузнецова Н.Ф. стверджує, що поділ не має принципового значення

тому, що в більшості випадків все виконання злочину виражене в одній дії. Далі вона ж зазначає, що розрізнити початок і кінець виконання практично не можливо і робить висновок, що такий поділ недоцільний, оскільки він не викликається природою замаху. Правда в подальшому Н.Ф Кузнєцова змінила свою точку зору з приводу цього питання.

Сутність суб'єктивного критерію полягає в тому, що вид замаху визначається залежно від оцінки ступеня завершення злочинних дій самим винним. Змістом суб'єктивного критерію є усвідомлення особою ступеня завершеності дій, що вчиняються. Прибічники об'єктивного критерію вважають, що замах буде незакінченим або закінченим в залежності від фактичного завершення дій, згідно з їх описом у диспозиції статті Особливої частини КК України. Змішаний критерій передбачає збіг ступеня фактичного завершення дій винного та власної оцінки ним цього ступеня. Здавалося б, поділ за змішаним критерієм є найбільш обґрунтованим. Однак, насправді оцінка дій винним та фактичне їх завершення збігаються не часто. Так, наприклад, завідувач складом матеріальних цінностей з метою приховання розтрата підпалює склад, вважаючи, що пожежа знищить, усе, що в ньому залишилося. Однак осередок пожежі згасає і склад не згорає. У такій ситуації винний переконаний, що він зробив усе для завершення злочину, хоча насправді потрібні були ще й додаткові дії (декілька осередків пожежі, перевірка поширення пожежі, тощо) [79, с. 5].

Тому, на нашу думку, керуючись принципом суб'єктивної відповідальності та загальноприйнятого твердження, згідно з яким кримінально-правова оцінка діяння визначається передусім виною особи, яка його вчинила, доцільно взяти за основу поділу замаху на види — суб'єктивний критерій.

Беручи за основу замах на злочин, його слід вважати незакінченим, якщо винний не вчинив усіх тих дій, що на його думку були необхідними для “успішного” закінчення злочину. Злочинна діяльність не лише об'єктивно

залишається незавершеною – не виконані всі дії, що входять до об'єктивної сторони складу злочину, і не настав результат – але й суб'єктивно вона є незакінченою – суб'єкт з незалежних від нього обставин не зміг, зробити всього того, що він вважав за необхідне для реалізації свого злочинного наміру. Так, наприклад, спланувавши вчинення крадіжки, особа проникає до квартири, складає для подальшого винесення найбільш цінні речі та гроші, але несподівано повертаються господарі квартири і затримують її. Незакінчений замах деякі науковці називають перерваним замахом.

З об'єктивної сторони закінчений замах характеризується повним виконанням дій, що складають об'єктивну сторону даного злочину (здійснення пострілу, давання отрути, тощо). Закінчений замах є найбільш близьким до закінченого злочину. Між ними немає відмінності ні в суб'єктивній стороні (в обох випадках злочинний намір, умисел особи цілком реалізовані в її діях), ні в характері дій, що утворюють елемент об'єктивної сторони злочину. Відрізняються вони лише за однією ознакою об'єктивної сторони злочину – за наслідком, що передбачений в законі. Варто наголосити, що ступінь суспільної небезпеки різний при закінченому і незакінченому замаху. При закінченому замаху всі дії для досягнення результату були виконані, і, отже, в більшості випадків результат міг настати. При незакінченому замаху результат зовсім не міг наступити, так як ще не всі дії були вчинені [98; 99;100;101;102;103].

Розподіл замаху на два основних види має суттєве значення для практики застосування кримінального закону. Перш за все поділ замаху на злочин необхідний для призначення покарання [28, с. 180]. Розмежування видів замаху найбільш важливе для індивідуалізації покарання і для застосування норм про значення добровільної відмови від вчинення злочину. Закінчений замах звичайно розглядається як більш суспільно небезпечне діяння, ніж незакінчений, що має знаходити відображення при призначенні винному покарання.

Дуже часто трапляється, що намагання особи завдати ту чи іншу шкоду об'єкту, що охороняється кримінальним законом не отримує логічного завершення. Більше того, шкода не може бути завдана через те, що розпочате посягання приречене на невдачу і не може призвести до закінченого злочину. Причинами цього є помилки суб'єкта щодо окремих елементів того чи іншого об'єкту. Саме тому теорія кримінального права виділяє спеціальні види замаху: замах на непридатний об'єкт і замах з непридатними засобами, які об'єднуються “непридатний замах”.

Кримінальний закон не містить спеціальних приписів щодо відповідальності за непридатний замах. Тому караність такого виду незакінченої діяльності визначається на загальних засадах. В ряді робіт деяких вчених заперечується сама категорія непридатного замаху. На нашу думку, непридатний замах має специфічні особливості і може бути виділений як спеціальний вид замаху. Більше того, такий замах повинен мати законодавчу основу поряд із основними видами замаху [110, с. 78].

Із двох видів непридатного замаху спочатку слід розглянути питання про замах на непридатний об'єкт, оскільки цей замах має більше специфічних рис. Насамперед необхідно з'ясувати на що направлений замах: на непридатний об'єкт чи на неналежний предмет. В літературі немає одностайності з цього приводу. Однак, більшість вчених вважають, що замах на непридатний об'єкт, це помилкове поняття [96, с. 187]. Так, справді, така думка має зміст, оскільки об'єкт правової охорони завжди придатний для посягання і тому особа, яка здійснює на нього замах несе кримінальну відповідальність [71, с. 24]. Слід зазначити, що злочин в будь-якій стадії наявний лише тоді, коли винний посягає на конкретні суспільні відносини (об'єкт злочину), які охороняються законом. Тому об'єкт не може бути неналежним – він або є, або його немає. Тому мова повинна йти про

замах на неналежний предмет, який включає як неживі речі, тварин, птахів, так і людину (потерпілого за кримінально-процесуальним законодавством).

Неналежним для посягання предмет може стати через його відсутність, а також внаслідок втрати ним своїх попередніх якостей, які були захищені законом (наприклад, спроба придбати наркотичні засоби, замість яких суб'єкту був проданий звичайний порошок).

Замах на відсутній предмет проявляється в тому, що здійснюючи посягання на життя особи, власність, винний направляє своє посягання відповідно туди, де реально існуюча людина чи майно в даний час відсутні (постріл в ліжку, де на думку винного спить особа, яку він хотів вбити; спроба викрасти майно із сейфа, який насправді порожній; спроба викрасти гроші із кишені, яких там немає) [60; 61; 62; 63; 64; 67; 68].

Для замаху на неналежний предмет, внаслідок втрати ним своїх попередніх якостей, характерно, що реальний безпосередній предмет, на спричинення якому шкоди направлений умисел винного, в дійсності не ставиться в небезпеку. Тільки через помилкове уявлення особи, яка здійснює посягання, він має місце. Сюди належать, наприклад, постріл в труп, прийнятий за живу людину, давання хабара посереднику, який в майбутньому привласнює хабар.

Н.Д. Дурманов пропонує взагалі змінити поняття замах на непридатний об'єкт на поняття замах на нереальний об'єкт [19, с. 153]. У такій зміні термінології немає потреби. Будь-яка наукова термінологія має певною мірою умовний характер. Змінювати її слід лише якщо є особливо серйозні підстави.

Друге питання – це питання про замах з непридатними засобами, який може бути як закінчений, так і незакінчений [57; 58; 59]. Під засобами в даному випадку слід розуміти не тільки предмети, які використовуються для вчинення злочину, але в деяких випадках і дії. Це в основному стосується застосування психічних методів. Замах з непридатними засобами полягає в тому, що суб'єкт для

досягнення злочинного результату використовує засоби, які не можуть своїми об'єктивними властивостями призвести до настання бажаного результату.

Теорія кримінального права розрізняє декілька видів замаху з непридатними засобами: 1) коли особа, яка здійснює замах через помилку використовує непридатний засіб замість придатного, наприклад, нешкідливий порошок замість отрути; 2) коли придатний в даному випадку засіб використано не в тій кількості, яка необхідна для спричинення шкідливого результату, наприклад, закладено замало вибухівки, щоб підірвати необхідний об'єкт; 3) коли придатний в даному випадку засіб використано не тим способом, який міг би викликати результат; 4) коли засіб в даному випадку не був достатньо ефективним [44, с. 49].

В останніх трьох випадках ніяких специфічних питань не виникає. Посягання у більшості випадків не призводить до закінченого злочину саме внаслідок недостатності чи низької якості засобу, чи невмілого його використання. Це якраз те, що найхарактерніше для замаху.

Отже, залишається випадок, коли винна особа замість придатного засобу використовує непридатний. Це положення можна характеризувати дwoяко. По-перше, за наявності помилки винний правильно уявляв собі той засіб, який привів би до вчинення злочину, однак при використанні засобу він помилково взяв інший, який не міг спричинити результат. Таким чином, тут помилка в самому виконанні злочину, хоча план злочину помилки не мав. По-друге, коли винний помилково вважає придатним засіб для вчинення злочину, хоча об'єктивно цей засіб не може потягнути злочинний результат. В цьому випадку має місце помилка в самому плані вчинення злочину.

Від непридатного замаху треба відрізнити так званий замах з нікчемними засобами. Маються на увазі випадки, коли особа внаслідок надзвичайного неуктва або релігійних забобонів обирає засоби, об'єктивно неспроможні спричинити бажаний злочинний результат (апелювання до надзвичайних сил, ворожба,

закляття). Звернення до вказаних засобів навіть за умови впевненості особи їх ефективності розглядається як виявлення наміру і в кримінальному порядку не переслідується.

Деякі випадки замаху заслуговують спеціального розгляду, оскільки вони відрізняються специфічними рисами. Це пов'язано або з особливостями ситуації, або з помилкою особи, або ж з особливостями об'єктивної сторони складу злочину. Існують наступні випадки: 1) відхилення дії; 2) наявність помилки в обставинах, суттєвих для складу злочину; 3) невдала спроба вчинити злочин, кваліфікований за наслідками [34, с. 11].

Відхилення дії переважно визначається як спричинення, з незалежних від винного обставин, шкоди іншому об'єкту (предмету), а не тому, на який була направлена вольова дія особи. Відхилення дії – це здійснення злочинного результату над іншим об'єктом не внаслідок того, що суб'єкт помилково сприймає його за потрібне, а внаслідок якихось інших причин. Справедливо вважається, що при відхиленні дій, діяння, яке направлялось волею особи і не привело до результату повинно розглядатись як замах. Винний посягав на визначену особу, але не спричинив їй шкоди, отже, вчинив замах [35, с. 4].

Якщо суспільно небезпечна дія, спричинивши шкоду об'єкту, на який вона направлена, спричиняє також шкоду іншому предмету чи об'єкту, то ніякої проблеми не виникає. Ці дії розглядаються за принципом сукупності злочинів.

Немає серйозних підстав іншим чином розглядати подібний випадок, коли посягання не потягнуло бажаних наслідків, але спричинило шкоду іншому предмету чи об'єкту, тобто було відхилення дій. Цей наслідок спричиняється з необережності. Інколи можливий і непрямий умисел [37, с. 28].

Наявність помилки в обставинах суттєвих для складу злочину проявляється в тому: якщо немає всіх ознак складу злочину діяння повинно вважатись замахом на той злочин, вчинення якого охоплювалось умислом винного. Про замах на злочин,

кваліфікований за наслідками слід сказати, що такий замах можливий лише в тих випадках, коли ставлення до такого наслідку характеризується прямим умислом.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ОКРЕМИ ВИДИ НЕЗАКІНЧЕНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

3.1. Добровільна відмова при незакінченому кримінальному правопорушенні

Як було зазначено вище, готування до кримінального правопорушення і замах на нього не досягають стадії закінченого з причин, які не залежать від волі винного. Разом з тим у деяких випадках особа, що розпочала злочин і мала можливість його завершити, сама вирішує відмовитися від закінчення злочинних дій. Закон стимулює особу до добровільної відмови від доведення кримінального правопорушення до кінця, гарантуючи повне звільнення від кримінальної відповідальності або зменшення її обсягу.

Добровільну відмову від вчинення злочину можна віднести до проявів гуманізму держави щодо реалізації державної політики. Добровільне припинення злочинної діяльності, як зазначав Здравомислов Б.В. свідчить, що винуватому ще притаманні такі почуття, як совість, каяття, жаль, а держава не може ігнорувати ці прояви людської природи, не може не пам'ятати, що прояви каяття складають один із бажаних наслідків кримінальної кари, виправдовуючи часто саме існування покарання [95, с. 215]. Добровільна відмова свідчить про цілковиту або часткову втрату особою суспільної небезпечності. Це породжує, згідно ст. 17 КК України, три види альтернативних чи сукупних правових наслідків: а) особа цілком звільняється від кримінальної відповідальності добровільно припинені замах чи готування; б) особа відповідає за самостійний закінчений злочин, що утворюють готування чи замах; в) обсяг відповідальності зменшується, якщо добровільно припинений замах завдав шкоди іншому об'єкту, що охороняється законом, і це утворює склад іншого закінченого злочину. Кримінальний закон 1960 року взагалі не передбачав поняття добровільної відмови. Однак, кодекс від 5

квітня 2001 року усунув цей суттєвий недолік. На думку А.В. Шевчук, ця дефініція не повністю розкриває суть та зміст даного поняття. Тому він пропонує визначити добровільну відмову як «**добровільна відмова від вчинення злочину** – це фактичне, дійсне, повне, своєчасне та безповоротне припинення особою підготовчих дій чи виконання складу злочину при усвідомленні наявної можливості їх завершення» [109, с. 6]. Доцільним також було б внесення саме цього поняття в кримінальний закон.

Отже, суть добровільної відмови полягає в тому, що особа, яка розпочала злочин, за власним бажанням не доводить його до кінця, хоча й має таку можливість. Фактична відмова – це відмова, яка виражається в конкретному факті зміни поведінки в напрямку від злочинної до незлочинної. Дійсна відмова – це відмова реальна, а не уявна, не вимушена, тобто така, яка має місце при наявності об'єктивної можливості продовжувати злочин (і усвідомленні такої можливості) [23, с. 7]. Зрозуміло, що відмова буде дійсною і в тому випадку, якщо об'єктивної можливості завершити початий злочин у особи немає, але вона цього не знає, і тим не менше, з власної волі відмовляється від доведення злочину до кінця (наприклад, оперативні працівники, розгадавши замисел особи вчинити вбивство, підмінюють в її пістолеті бойові патрони на холості).

Відмову слід вважати повною, якщо фактично вчинені дії не містять складу іншого злочину. Наприклад, не можна визнати повною відмовою від вчинення злочину в тому разі, якщо особа, бажаючи вбити іншу особу придбала пістолет, але потім відмовилась вчиняти вбивство, залишивши пістолет у себе. В цьому випадку особа буде нести відповідальність лише за незаконне придбання і зберігання вогнепальної зброї (ст. 263 ч. 1 КК України) [13, с. 84].

Своєчасна відмова – це відмова зроблена до того моменту, з якого початий злочин вже буде вважатись юридично закінченим. Відмова вважається добровільною, якщо особа за власним бажанням і рішенням, усвідомлюючи

можливість завершити злочин, припиняє злочинну діяльність і не доводить злочин до кінця.

Якщо особа відмовляється від продовження вчинення злочину, в зв'язку з різного роду перешкодами, які ускладнюють вчинення злочину чи роблять його вчинення неможливим, то добровільна відмова в цих випадках відсутня. Відмова є вимушеною, якщо вона обумовлена неможливістю довести злочин до кінця. Наприклад, винний намагається відчинити сейф, але останній виявляється дуже складної конструкції, і особа технічно не в змозі виконати заплановане. Для того, щоб вважати відмову від вчинення злочину не добровільною, а вимушеною не вимагається наявності такої обставини, щоб перешкода, яка виникла зробила зовсім неможливим вчинення злочину. Достатньо того, щоб вона значно ускладнила його вчинення. Відмова вважається вимушеною і тоді, коли хто-небудь завадив винному довести злочин до кінця. Якщо особа під час вчинення злочину дізналася про те, що їй загрожує реальна небезпека бути затриманою на місці вчинення злочину і через це відмовляється від доведення свого наміру до кінця, то добровільна відмова відсутня. Однак, якщо особа відмовляється від подальших дій лише через страх бути покараною, то відмова в даному випадку визнається добровільною.

За загальним правилом, добровільність як одна із ознак відмови, частково проявляється в тому, що особа самостійно підходить до думки про добровільну відмову [14, с. 10; 15, с. 5]. Однак, це не є обов'язковим для наявності добровільної відмови, оскільки можуть бути зовнішні обставини, які стимулюють особу до відмови, але якщо відмова відбувається в ситуації, коли за особою все ж залишається шанс – шанс прийняття кінцевого рішення. Наприклад, якщо особу, яка готується до вбивства, вмовляють близькі їй люди, але робиться це без будь-яких погроз, ставлячи особу в безвихідне становище, тобто із збереженням за цією

особою можливістю проявити свою добру волю, самій прийняти кінцеве рішення, то відмову (якщо вона справді буде) слід визнавати добровільною.

Ще однією ознакою добровільної відмови є її остаточність. Остаточність відмови полягає в тому, що особа не припиняє своє злочинне посягання на певний час, а припиняє розпочатий злочин цілком і остаточно. Не буде остаточності, якщо особа в даний момент і в конкретній ситуації відмовляється від закінчення злочину, вирішивши краще підготуватися до його вчинення (підшукати співучасників, почекати, коли господарі переїдуть на дачу, домовитись із власником автомобіля про перевезення здобутого злочинним шляхом) [16, с. 48].

Не визнається добровільною відмовою від вчинення злочину відмова особи від повторного злочинного посягання у разі невдалого першого. В цьому випадку під час першого посягання особою зроблено необхідне для вчинення злочину, але злочинний результат не настав з причин, що не залежали від волі особи. Відмова від повторного замаху не є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності, вона може бути лише врахована судом при призначенні покарання.

Відмова визнається безповоротною тоді, коли вона не визнана прагненням “скоректувати” першопочатковий злочинний замисел чи лінію його практичного здійснення, а обумовлена, тільки, бажанням припинити розпочатий злочин. Мотиви при добровільній відмові можуть бути різноманітними: страх перед відповідальністю, жалість до жертви, незначна цінність майна, співчуття та ін. [17, с. 6]. В науковій літературі була висловлена думка, що в деяких випадках мотиви відмови не можуть прийматися судом не тільки в якості добровільної відмови, але навіть в якості пом’якшуючої обставини. Із цією думкою важко погодитися. В законі не вказано, що добровільна відмова має місце тільки при наявності певних мотивів. Відсутність такої вказівки свідчить про те, що для законодавця не має значення, якими мотивами керувалася особа, відмовляючись від вчинення

злочину. Тобто для закону всі мотиви рівні. Оскільки в кінцевому випадку всі вони спонукають до відмови від вчинення злочину.

Деякі труднощі викликає питання про підстави, які виключають кримінальну відповідальність при добровільній відмові. На думку більшості вчених криміналістів єдиною підставою, яка виключає кримінальну відповідальність при добровільній відмові є відсутність в діях особи складу злочину [19, с. 12]. На нашу думку, саме цей погляд є правильним. Добровільна відмова від доведення злочину до кінця виражається в свідомому акті, направленому на припинення злочинної діяльності [18, с. 477]. Тобто, цей факт свідчить про те, що тут втрачається умисел на вчинення злочину, а також втрачається суспільна небезпека діяння. Поведінку особи у випадку добровільної відмови від продовження і доведення до кінця злочинної діяльності необхідно розглядати як єдиний поступок людини, як одне явище, а не механічну суму готування, замаху і добровільної відмови. Не тільки вчинення суб'єктом дій, як правильно зазначає І.С. Тишкевич, але і сам суб'єкт перестає бути суспільно небезпечним, його дії втрачають характер готування і замаху, діяльність суб'єкта втрачає характер незакінченого злочину [90, с. 17].

Отже, в діях особи, яка добровільно відмовилася від вчинення злочину, відсутні ознаки тих чи інших елементів складу злочину. Із положення про єдність елементів складу злочину випливає загальновизнаний висновок про повну відсутність в діянні особи складу злочину, якщо відсутній хоча б один із елементів складу. При добровільній відмові припиняється здійснення об'єктивної сторони злочину. Отже, в діях особи відсутній склад злочину. В зв'язку з цим не можна погодитися із вказаною в літературі позицією, згідно з якою втрата суспільної небезпеки незакінченої злочинної діяльності і суспільної небезпеки особи суб'єкта не є обов'язковими умовами визнання наявності добровільної відмови.

Обґрунтовуючи вказане положення, наводяться приклади, коли особа добровільно відмовляється від вчинення одного злочину, однак замість нього вчиняє інший [74, с. 266]. Ці твердження є не зовсім правильними. Крім цього ця позиція не послідовна. З одного боку стверджується, що в діях особи при добровільній відмові відсутній склад злочину, а з другого боку – допускається наявність при цьому суспільної небезпеки. Суспільна небезпечність діяння особи, на думку прихильників цієї позиції, існує у відриві від конкретного складу злочину і може існувати за відсутності складу злочину.

Між іншим загальновідомо, що суспільна небезпечність є невід'ємною ознакою складу злочину. Суспільна небезпечність немає самостійного значення, і тому, вирішуючи питання про виключення кримінальної відповідальності при добровільній відмові, необхідно виходити не із дій особи взагалі, а конкретно до кожного діяння, індивідуально до кожної особистості при вчиненні певного злочину.

Інститут добровільної відмови тісно пов'язаний із поняттям і розмежуванням стадій вчинення злочину. Тому важливе теоретичне і практичне значення має правильне вирішення питання про те на яких стадіях розвитку злочинної діяльності може мати місце добровільна відмова. Очевидно, що не може мати місце добровільна відмова в стадії закінченого злочину, оскільки в такому разі присутні всі елементи складу злочину і відмова від вже вчиненого злочину не можлива [30, с. 186]. Таким чином, практично про добровільну відмову мова може йти лише на стадіях готування до злочину і замаху на злочин (попередньої злочинної діяльності).

Добровільна відмова від вчинення злочину можлива лише до моменту закінчення злочину. Відмова від продовження дій означає, що злочин вчинений не буде. На стадії готування відмова можлива завжди. При цьому вона може виражатись як в активній формі (знищення знарядь або засобів вчинення злочину),

так і в пасивній формі поведінки (особа утримується від наступних дій щодо доведення злочину до кінця). В тих випадках, коли закінчений злочин повинен бути вчинений шляхом дії (вбивство, крадіжка), добровільна відмова на стадії готування виражається, як правило, у формі бездіяльності, тобто суб'єкт в процесі готування до вчинення злочину чи після його закінчення відмовляється від дій, безпосередньо спрямованих на вчинення злочину. В тих випадках, коли закінчений злочин вчиняється шляхом бездіяльності, добровільна відмова на стадії готування повинна бути виражена у формі дії (явка на призовний пункт на проходження дійсної військової служби). Готуванням до злочину буде і змова співучасників. В тих випадках незалежно від того, який конкретно злочин домовились вчинити співучасники добровільна відмова повинна проявлятися тільки у формі дії.

Про наявність добровільної відмови під час готування до злочину можуть свідчити різні фактори. Так, наприклад знищення засобів і знарядь злочину є однією із обставин, яка доказує наявність добровільної відмови. Однак, це не є обов'язковою умовою наявності добровільної відмови. На обов'язковість цієї ознаки не вказує і закон. Головним фактором, який визначає наявність добровільної відмови при готуванні, є рішення особи добровільно і остаточно відмовитися від подальших дій.

Вивчення судової і слідчої практики свідчить, що, як правило, факти добровільної відмови на стадії готування до вчинення злочину рідко стають відомими правоохоронним органом, оскільки їх встановлення пов'язане із значними труднощами. Однак, ці обставини зовсім не означають, що насправді відмова не трапляється.

Добровільна відмова може бути і на стадії замаху на злочин. При цьому так, як і в стадії готування до злочину, в одних випадках для наявності добровільної відмови достатньо припинення розпочатих злочинних дій, тобто можлива пасивна

форма відмови, а в інших випадках сам характер уже виконаного посягання вимагає від особи для успішної відмови вчинення лише активних дій для відвернення вчинення злочину. Вирішальну роль для визначення форм відмови від замаху при цьому відіграє вид замаху.

Що ж стосується добровільної відмови при закінченому замаху, тобто після того, коли виконані всі дії, які особа вважала необхідними для вчинення злочину, то це питання не отримало однозначного вирішення. Деякі вчені вважають, що добровільна відмова при закінченому замаху неможлива [90, с. 10]. На нашу думку, вдалішою і справедливішою буде інша точка зору. При закінченому замаху добровільна відмова можлива лише в тих випадках, коли особа ще контролює подальший хід подій, коли вона ще здатна не допустити закінченого злочину. В цих випадках розвиток причинного зв'язку, спричиненого діями винуватого, ще не закінчився, злочинний результат ще не настав, в зв'язку з цим винуватий своїми діями ще може перешкодити закінченню злочину.

В літературі існував погляд, що добровільна відмова можлива лише тоді, коли між вчиненими діями і суспільно небезпечними наслідками існує більш чи менш значний проміжок часу [19, с. 14]. Вважаємо, що ця позиція є не зовсім точною. Наявність вищевказаного розриву в часі може мати місце, але не обов'язково, щоб цей період часу був значним. Особа, яка зробила все, що вона вважала необхідним для вчинення злочину, може зразу після зробленого виконати дії, здатні відвернути результат, і які свідчать про її добровільну відмову від вчинення злочину. Тому основним фактором, який визначає можливість відмови при закінченому замаху є не фактор "резервного" часу, а збереження особою контролю за подальшим ходом подій.

На відмінну від незакінченого виду замаху при закінченому замаху дії особи, яка вирішила добровільно відмовитись від подальшого вчинення злочину, завжди повинні носити активний характер. Як справедливо зазначалось в

літературі дії особи в цих випадках виражаються не тільки у відверненні злочинного наслідку, але перш за все в знищенні вже здійснених змін в об'єктивному світі, у відновленні того положення, яке існувало до вчинення злочинних дій [19, с. 20]. Якщо особа не в змозі знищити чи усунути ці зміни в об'єктивному світі і відновити першопочаткове положення, то можливість добровільної відмови в цих випадках виключається.

Як правило, для підтвердження можливості існування добровільної відмови при закінченому замаху наводиться наступний приклад. Винуватий з метою отруєння, дав потерпілому разом з їжею отруту. А потім, коли отрута вже була спожита вирішив відмовитися від доведення злочину до кінця і дав потерпілому засіб проти отрути. Однак, цей приклад є не зовсім доречним, оскільки не може мати місце добровільна відмова від замаху у вигляді давання отрути потерпілому після того, як отрута була вжита (тобто введена в організм). Винуватий в таких ситуації вже не в силах відновити першопочаткове положення, знищити вже здійснені зміни.

Крім того, добровільна відмова у вищенаведеному прикладі виключається і тому, що дії особи вже почали шкідливо діяти на об'єкт і відвернення злочинного результату вже не залежить тільки від винної особи.

Прихильники неможливості добровільної відмови після здійснення всіх дій, які особа вважала необхідними для вчинення злочину, мотивують неможливість добровільної відмови при закінченому замаху наступним чином. “Необхідною ознакою добровільної відмови є усвідомлення фактичної можливості продовження злочинної діяльності і вчинення дій, здатних довести злочин до кінця і спричинити злочинний результат. При закінченому замаху такого усвідомлення нема і бути не може, тому що все, що залежало від суб'єкта він вже вчинив: своєю поведінкою він привів у дію причинний ряд, самостійний розвиток якого повинен привести до бажаного наслідку. Навіть в тих випадках, коли результат настає не

одразу і суб'єкт зберігає можливість втрутитися в розвиток подій, він може лише сприяти відверненню результату, але при всьому своєму бажанні не може ліквідувати вчиненого. В діях такої особи вочевидь закінчений замах”.

Така мотивація на наш погляд є непереконливою. Справді, необхідною ознакою добровільної відмови є усвідомлення фактичної можливості успішного продовження злочинної діяльності. Однак, це не означає, що якщо суб'єктом виконані всі дії, які він вважав необхідними для настання злочинного результату, то про яке не будь продовження вчинення злочину не може бути й мови, бо сам процес настання злочинного результату є не чим іншим, продовженням, логічним завершенням злочинних дій. І якщо настання злочинного результату залежить від винного, то з впевненістю можна сказати, що від особи залежить і подальше вчинення злочину. Не можна дії особи розглядати ізольовано. І незакінчена злочинна діяльність, і добровільна відмова від подальшого вчинення злочину є єдиним вчинком, проступком людини.

Отже, стосовно закінченого замаху добровільна відмова можлива, для її наявності потрібні лише певні умови. По-перше, форма відновлення може бути лише активною. По-друге, відмова можлива лише до тих пір, доки особа ще може контролювати подальший розвиток об'єктивної сторони злочину. По-третє, активні дії особи справді припиняють подальший розвиток об'єктивної сторони, забезпечуючи не доведення злочину до кінця. Для злочинів з матеріальним складом це повинно виражатись у недопущенні настання наслідків. В злочинах з формальним складом для відмови необхідно недопущення завершення злочину. Так, залишивши за домовленістю з посадовою особою хабар, винуватий повертається і забирає його назад.

У всіх інших випадках, коли особа немає можливості не допустити закінчення злочину, припинити подальший розвиток об'єктивної сторони,

добровільна відмова на етапі закінченого замаху неможлива (постріл з метою заподіяння смерті потерпілому).

Відмінність добровільної відмови від дієвого каяття. Основна відмінність добровільної відмови від дієвого каяття полягає в тому, що добровільна відмова може мати місце лише при незакінченому злочині, тоді як дійове каяття має місце, як правило, після закінчення злочину. Однак, дійове каяття може мати місце не тільки після закінчення злочину, але і після закінченого замаху (в тих випадках, коли добровільна відмова не можлива). Отже, межа між добровільною відмовою та дійовим каяттям проходить по факту настання шкідливих наслідків [95, с. 228].

Дійове каяття, на відміну від добровільної відмови, не виключає злочинності діяння. Винувата особа несе кримінальну відповідальність, а її каяття враховується судом при призначенні покарання в якості пом'якшуючої обставини (ст.66 КК України).

Як виняток, кримінальний закон передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям на підставі ст.45 Кримінального кодексу, а також у випадках конкретно передбачених Особливою частиною (ч. 2 ст. 111 – державна зрада, ч. 2 ст. 114 – шпигунство, ч. 4 ст.212 – ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів, ч.3 ст.263 – незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами). Добровільно відмовитись від доведення до кінця можна лише стосовно злочинів з прямим умислом, а дійове каяття пом'якшує кримінальну відповідальність і за злочини, вчинені з непрямым умислом, і з необережності. Остання відмінність полягає в тому, що каяття повинно бути дійовим, тобто особа поводить себе активно. Добровільна відмова може проявлятися і в пасивній поведінці (бездіяльності).

3.2. Кримінальна відповідальність співучасників при незакінченому кримінальному правопорушенні

Насамперед слід зауважити, що формула кваліфікації при співучасті в незакінченому злочині повинна відображати, по-перше те, що злочин вчинений у співучасті, по-друге те, що посягання не є закінченим, по-третє, ступінь виконання посягання співучасником - те, що організатор, підбурювач, пособник виконали свою роль, а виконавець вчинив лише готування до злочину або замах на злочин, тобто відрізнитися від формули кваліфікації невдалої співучасті.

Слід також враховувати загальновизнане положення, згідно з яким стадія злочину, вчиненого такими співучасниками, як організатор, підбурювач, пособник визначається з врахуванням стадії посягання, виконаного його виконавцем. Тобто, якщо виконавець не вчинив закінчений злочин, то й інші співучасники не можуть нести відповідальності за закінчене посягання.

В теорії кримінального права і правозастосовній практиці пропонуються і зустрічаються такі варіанти кваліфікації співучасті в незакінченому злочині які не в повній мірі відповідають наведеним вимогам:

1) скоєне кваліфікується як відповідний закінчений злочин, вчинений у співучасті, тобто з посиланням лише на відповідну частину ст. 27 КК України та норму Особливої частини КК. Наприклад, пособництво крадіжці чужого майна, виконавець якої вчинив лише замах на цей злочин, кваліфікуються так: ч. 5 ст. 27 – ч. 1 ст. 185 КК України.

Така кваліфікація видається недосконалою, оскільки з неї не видно, що злочин не є завершений. Правильною є кваліфікації такого діяння як незакінченого посягання, тобто з посиланням на ч. 1 ст. 14 або ч. 2, 3 ст. 15 та норму Особливої частини КК. Формула ж кваліфікації у наведеному вище гіпотетичному випадку мала б виглядати таким чином: ч. 2 ст. 15 - ч. 1 ст. 185 КК

України. Разом із цим, такий варіант кваліфікації також не повністю відображає того, що злочин вчинений не однією особою, а у співучасті;

3) скоєне кваліфікується з посиланням одночасно на частину ст.27 КК, яка передбачає відповідальність певного виду співучасника, на частину ст.14 або 15 КК, що вказує на стадію злочину, виконаного виконавцем та на норму Особливої частини КК. При цьому формула кваліфікації виглядає, наприклад, так: ч. 2 ст.15 - ч.5 ст.27, ч.1 ст.185 КК України. Вважаємо, що вказаний варіант кваліфікації співучасті при незакінченому злочині є найбільш повним.

Кримінальна відповідальність співучасників при незакінченому кримінальному правопорушенні має свої певні особливості обумовлені взаємним впливом усвідомлення факту припинення здійснення злочинного наміру та факту освідомлення свідомістю та волею інших співучасників (підбурювачем, пособником, організатором) припинення реалізації злочинного наміру виконавцем. У випадку усвідомлення іншими співучасниками факту припинення здійснення злочинного наміру виконавцем на стадії готування або на стадії замаху, а також підтвердження таких дії цими виконавцями, то дії таких співучасників необхідно кваліфікувати та як і дії виконавця. У випадку ж коли інші співучасники не підтримують припинення здійснення злочинного наміру виконавцем, то такі особи несуть відповідальність за закінчений замах того злочину, який мав намір вчинити виконавець.

Значною специфікою характеризується відмова співучасників. При співучасті у вузькому значенні добровільна відмова може мати місце з боку будь-якого співучасника. Зважаючи на ту роль, яку виконує кожний співучасник при вчиненні злочину, форми добровільної відмови будуть різні. Виконавцем визнається особа, яка безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин (ч. 2 ст. 27

КК України). Тому добровільна відмова виконавця нічим не відрізняється від добровільної відмови індивідуально діючого суб'єкта (ч. 1 ст. 31).

Добровільна відмова має строго індивідуальний характер і від відповідальності звільняється тільки та особа, яка добровільно відмовилась від вчинення злочину. В зв'язку з цим вважається правильною думка І.С.Тишкевича: “Якщо добровільна відмова виконавця є результатом впливу зі сторони підмовника чи пособника, то добровільна відмова є і на стороні останніх” [89, с. 120].

В кожному випадку добровільної відмови виконавця велике значення мають його індивідуальні якості, які самі по собі не можуть служити для пом'якшення відповідальності співучасників. Якщо організатору чи підбурювачу вдалося знешкодити в свідомості виконавця, викликані ними мотиви і тим самим перервати причинний зв'язок, який повинен був привести до настання шкідливих наслідків, то в наявності добровільна відмова співучасників. При вдалій спробі підбурювача чи іншого співучасника нейтралізувати чи цілком ліквідувати мотиви, які схилили виконавця до вчинення злочину, і цими своїми діями відвернути можливість настання злочинного результату, він має бути непокараним. Якщо ж підбурювачу чи організатору не вдалось знищити у виконавця спричинену ним рішучість і він ніяких інших засобів для відвернення злочинного результату не застосовує, то залишати його непокараним не можна [20, с. 191].

При добровільній відмові виконавця і при відсутності такої зі сторони інших співучасників останні несуть відповідальність не за співучасть у злочині, а за готування до злочину (невдала організаторська діяльність, невдале підбурювання чи пособництво) або за замах на злочин (ч. 1 ст. 31 КК України). При добровільній відмові одного з виконавців, коли їх декілька, відповідальність співучасників

настає або за замах, або за закінчений злочин (якщо інші виконавці не відмовились від злочину).

Організатором визнається особа, яка організувала вчинення злочину, або керувала його підготовкою чи вчиненням (ч. 3 ст. 27 КК України).

Для організатора характерна активна форма поведінки, незалежно від того, який злочин був намір вчинити (з матеріальним чи формальним складом), і як він буде вчинений виконавцем – шляхом активних дій чи шляхом бездіяльності. Активні дії організатора і його роль при вчиненні злочину обумовлюють певні особливості добровільної відмови. На відміну від добровільної відмови виконавця, яка, як правило, характеризується пасивною формою поведінки, для добровільної відмови організатора необхідні тільки активні дії. В тих випадках, коли організатор виконує функцію керівника злочину, він повинен перервати цей процес, не допустити настання суспільно небезпечних наслідків. Якщо організатор виступає як ініціатор злочину, то його діяльність повинна привести до знешкодження намірів у організованих ним осіб вчинити злочин, він повинен вплинути на виконавця, змусити його відмовитись від вчинення злочину, або своїми діями перешкодити виконавцю довести злочин до кінця. Добровільна відмова організатора буде мати місце лише тоді, коли він своїми активними діями відверне настання шкідливих наслідків.

Підбурювачем визнається особа, яка умовлянням, підкупом, погрозою, примусом або іншим чином схилила до вчинення злочину іншого співучасника (ч. 4 ст.27 КК України). Суть підбурювання полягає в тому, що підбурювач своїми діями збуджує в іншої особи рішучість вчинити злочин. На відмінну від виконавця підбурювач не бере участі у вчиненні злочину. Підбурювач, як справедливо вказував А.Н. Трайнін, - інтелектуальний автор злочину. Він не виконує “чорної” ролі безпосереднього вчинення злочину, його роль “чистіша”: він підштовхує іншого на злочин, бажаючи залишитись в стороні [92, с. 100].

Схилити особу до вчинення злочину можна різними засобами і способами: підкуп, прохання, доручення, переконання, наказ, фізичне насильство, обман. Для всіх способів схилення характерним є вчинення активних дій, які об'єктивно направлені на збудження у виконавця рішучості вчинити певний злочин, викликання рішучості або зміцнення наміру у інших співучасників. Бездіяльністю неможливо схилити до вчинення злочину, хоча бездіяльність при певних умовах може сприяти вчиненню злочину, але в цих випадках вона буде пособництвом, а не підбурюванням.

Схиливши виконавця до вчинення злочину, підбурювач у випадку добровільної відмови зобов'язаний, як і організатор, вжити активні дії, які вплинули б на виконавця і заставили б його відмовитись від вчинення злочину. Якщо ж діяльність підбурювача не досягла успіху, то в даному випадку мова може йти лише про дійове каяття. Дійове каяття підбурювача, як пом'якшуюча вину обставина, враховується судом при призначенні покарання.

Пособником визнається особа, яка сприяла вчиненню злочину порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, а також особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину або предмети, здобуті злочинним шляхом, придбати чи збути такі предмети, або іншим чином сприяти прихованню злочину (ч. 5 ст. 27 КК України). В теорії кримінального права прийнято розрізняти пособництво фізичне і інтелектуальне, в залежності від способу сприяння. Усунення перешкод, передача злочинцю знаряддя для вчинення злочину і т. д. – це фізичне пособництво, а надання порад, вказівок як краще вчинити злочин, заздалегідь дана обіцянка сховати злочинця чи сліди злочину – інтелектуальне пособництво.

Як зазначив Панько К.А., пособник – менш активна фігура, він не породжує у виконавця наміру вчинити злочин, а тільки зміцнює його злочинну рішучість,

нейтралізує мотиви, які утримують виконавця від вчинення суспільно небезпечного діяння.

При інтелектуальному пособництві добровільна відмова пособника виражається у вчиненні активних дій. Пособник повинен нейтралізувати результат своїх зусиль по зміцненню умислу виконавця, переконати його відмовитись від злочинних намірів чи фізично перешкодити виконавцю.

При фізичному пособництві добровільна відмова пособника, як правило, виражається у вчиненні активних дій. Так, якщо його допомога полягала в наданні засобів, він повинен забрати їх у виконавця. Якщо ж допомога проявлялася в усуненні перешкод, він повинен ці перешкоди відновити. І, нарешті, якщо пособник обіцяв виконавцю допомогу при прихованні слідів злочину після його вчинення, то він повинен анулювати свої обіцянки до початку вчинення злочину. Тільки такі активні дії пособника нейтралізують його попередню діяльність і переривають розвиток причинного зв'язку між цією діяльністю і діями виконавця злочину.

Із цього загального правила є один виняток, коли добровільна відмова пособника може бути здійснена і через просте утримання від подальшої участі у вчиненні злочину, тобто в пасивній формі. Згідно з ч.2 ст.31 це можливо в тих випадках, коли пособник лише обіцяв виконавцю сприяння, без якого останній не в силі вчинити злочин, але ніяких конкретних дій для виконання обіцяного не здійснив або не надав засобів чи знарядь для вчинення злочину (наприклад, не відволік увагу сторожа магазину, не вимкнув сигналізацію, не передав зброю).

При добровільній відмові пособника питання відповідальності інших співучасників вирішується наступним чином: якщо виконавець відмовиться від вчинення злочину під впливом пособника, то добровільна відмова буде на стороні останнього. Організатор і підбурювач несуть кримінальну відповідальність за готування до вчинення злочину. Якщо дії пособника були безуспішними, на його

стороні буде дійове каяття (яке відповідальності не виключає), а інші учасники будуть нести відповідальність за вчинений виконавцем злочин (за винятком випадків ексцесу виконавця).

Слід зазначити, що особливою формою добровільної відмови, спільної для організатора, підбурювача і пособника, є їх повідомлення органам влади про злочин, що готується чи вчиняється. Необхідно, щоб це повідомлення було зроблено вчасно, тобто, щоб у відповідних органів була можливість відвернути вчинення злочину, в результаті чого не була б завдана шкода охоронюваним інтересам. Визнання добровільної відмови обставиною, що виключає кримінальну відповідальність за незакінчену злочинну діяльність, обумовлено тим, що: 1) добровільно залишений замах чи готування вказує на відсутність суспільної небезпечності особи, яка вчинила цей замах чи готування, та на припинення разом з тим суспільної небезпеки вчиненого замаху чи готування; 2) можливістю не бути притягнутим до кримінальної відповідальності, відступивши від уже розпочатого замаху чи готування, може спонукати особу припинити розпочату злочинну діяльність. Злочинцю в цій стадії розвитку злочинної діяльності все ще відкрита дорога для відступу.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження теми магістерської роботи, мною були роблені такі висновки:

1. Історії становлення кримінальної відповідальності за незакінчене кримінальне правопорушення свідчить, що законодавець із початку зародження радянського кримінального законодавства передбачав підстави кримінальної відповідальності як за закінчений так і за незакінчений злочин. Вказані положення належали у структурі КК УРСР до до загальних засад про покарання. При цьому види готування та основні ознаки замаху, які передбачені в діючому КК України, вже закріплювались у КК УРСР 1922 р., а також поступово удосконалювались у наступних редакції кримінальних кодексів (1927 р., 1960 р.).

2. Стадія вчинення кримінального правопорушення – це сукупність етапів кримінального протиправного діяння, що мають самостійне юридичне значення, які він проходить ступенево в своєму розвитку по висхідній від моменту задуму або підготовчих дій до моменту реалізації злочинного наміру (вчинення діяння (у злочинах із формальним складом) або настання суспільно небезпечних наслідків (у злочинах із матеріальним складом). Для охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин небезпечними є не лише закінчені (виконані чи доведені до кінця злочини), а й такі умисні дії, що створюють умови для подальшого вчинення злочину або спрямовані на вчинення злочину, проте не були закінчені.

3. Загально визнаним є виділення трьох стадій злочинної діяльності: готування до вчинення злочину, замах на вчинення злочину, закінчений злочин. Проте дослідження вказаної кількості стадій з позиції правил логіки та тексту ст.ст. 13-15 КК України, свідчить що виділення такої третьої стадії як «закінчений злочину» є помилковим. У злочині послідовно можуть здійснюватися всі три стадії. Але нерідко особа одразу реалізує свій злочинний намір, вчиняючи закінчений злочин, і тоді питання про стадії не виникає. Іноді винний виконує або

першу стадію (готування), або другу (замах), і на цьому його злочинні дії припиняються з причин, які не залежать від його волі. Якщо вчинено закінчений злочин, в якому послідовно здійснювались готування до нього і замах на нього, то дві перші стадії поглинаються третьою і відповідальність настає тільки за закінчений злочин, за умови, що ці дії не містять ще й складу іншого закінченого злочину. Подібною є ситуація, у випадку готування або замаху: перша стадія поглинається другою.

Перші дві стадії – готування та замах – в теорії кримінального права прийнято об'єднувати поняттям “попередня або незакінчена злочинна діяльність”, оскільки вони трапляються до закінчення злочину, тобто передують його вчиненню і здійснюються не як самоціль, а для успішного його завершення. Із позиції об'єктивних ознак незакінчені кримінальні правопорушення полягають у неповному виконанні ознак об'єктивної сторони (виконання не всіх дій діяння або не настання наслідків) передбачених положеннями КК України.

4. У кримінальному законодавстві пострадянських держав замах на злочин є складовою інституту стадій вчинення злочину і міститься в Загальній частині КК, на відміну від КК інших зарубіжних держав, де такої єдності не спостерігається. Виділено три групи КК зарубіжних держав за способом законодавчого врегулювання питання про місце замаху на злочин у кримінальному законі. Першу групу утворює кримінальне законодавство держав, у яких в структурі Загальної частини взагалі не виділено такого інституту. До другої групи КК можна віднести ті, у яких замах розглядається у межах інституту стадій чи інституту злочину в цілому. Третя група держав – це держави, в яких у кримінальному законодавстві, виділяють замах як самостійний інститут кримінального права.

Визначаючи назву статті, яка передбачає поняття замаху, у кримінальному законодавстві пострадянських держав використовується термін «замах на злочин»; виняток становить КК Латвії, де у назві статті зазначено термін «злочинні діяння».

Натомість КК інших зарубіжних держав переважно використовують назву «замах». Разом із цим застосовано й інші назви статей: «Замах на вчинення злочину», «Злочинні посягання» тощо.

Визначаючи поняття замаху на злочин, кримінальне законодавство більшості пострадянських держав наводять однакові ознаки: умисна форма вини, діяння безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, недоведення злочину до кінця з причин, що не залежать від волі особи.

У КК інших зарубіжних держав поняття злочину не завжди є окремо визначеним. Ті КК, де це поняття визначено, можна поділити на декілька груп: першу групу утворюють КК, де визначення поняття замаху поєднано з визначенням розміру і виду покарання за нього, і ті, у яких визначено лише саме поняття замаху на злочин.

Останній вид можна поділити на два підвиди: перший – це кримінальне законодавство, де передбачено лише дві ознаки замаху (умисність діяння і спрямованість діяння на вчинення злочину), та кримінальне законодавство, у яких, крім названих двох ознак, є ще третя – яка пояснює, чому злочин не доведено до кінця.

Кримінальне законодавство пострадянських держав, як правило, не виділяє окремих видів замаху, а вказує лише на замах як на діяння, яке особа не довела до закінчення з причин, що від неї не залежали. КК інших зарубіжних держав переважно також не виділяють окремі види замаху. Ті з них, що і передбачають окремі види замаху, виділяють його різні види і підвиди. Зокрема, щодо непридатного замаху в кримінальному законодавстві одних держав виділяють посягання на непридатний об'єкт злочину, а в інших – на непридатний предмет посягання.

У кримінальному законодавстві зарубіжних держав не проводиться чіткого розмежування знарядь та засобів вчинення злочину, тому у більшості випадків у

кримінальному законодавстві не згадується такий вид непридатного замаху, як «замах з непридатними засобами»; разом із тим є випадки, коли законодавець прямо вказує на непридатні знаряддя вчинення злочину.

Готування до кримінального правопорушення злочину – це самостійна стадія вчинення кримінального правопорушення, яка характеризується сукупністю таких форм, як мотивація злочину та його планування, вибір мети та об'єкту, підшукування або пристосування засобів чи знарядь, підшукування співучасників або змова на вчинення злочину, усунення перешкод, а також інше умисне створення умов для вчинення злочину.

Зміст прямого умислу готування усвідомленому і цілеспрямованому створенні конкретних умов для вчинення конкретного злочину в майбутньому. Фактично вчинені особою діяння можуть розцінюватися як стадія готування до злочину лише в тоді, коли вони були спрямовані на вчинення конкретного злочину.

Хибними є пропозиції вчених, які пропонують внести зміни до ч. 1 ст. 13 КК України шляхом доповнення такими діями, що створюють поняття готування як «мотивація», «планування злочину», а також «вибір мети та об'єкту». Вказані дії можуть свідчити про готування в окремих випадках, коли злочини вчиняються організованою злочинністю (тобто є тяжкими чи особливо тяжкими злочинами), проте визнавати вказаних ознак як загальних ознак всіх видів готування є недоцільним.

Об'єктивна сторона готування, як правило вчиняється у формі дії (виготовлення знарядь та зброї для вчинення злочину), а у окремих рідких випадках у формі бездіяльності (шляхом створення умов вчинення злочину).

Суб'єктивні ознаки готування та замаху характеризуються тільки прямим умислом, непрямий умисел та необережність не притаманні для незакінчених кримінальних правопорушень. Для незакінчених кримінальних правопорушень із

матеріальним складом притаманна також складна форма вини – умисел до діяння та необережність до наслідків.

Щодо питання особливостей кримінальної відповідальності при призначенні покарання, то повинні в першу чергу враховуватись обставини, в силу яких злочин не було доведено до кінця. Тому строк чи розмір покарання за готування до злочину не повинен перевищувати половини максимального строку чи розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України за закінчений злочин.

В теорії кримінального права можна виділяти такі види готування, як: завершене, незавершене та невдале готування. До окремих видів готування необхідно віднести невдале підбурювання і пособництво, організація та участь в злочинному угрупованні, а також закінчені склади злочину, які являють собою підготовчі дії до вчинення іншого умисного злочину. На нашу думку, доцільним було виключення відповідальності як і в кримінальному законодавстві інших держав, в яких готування до злочинів середньої тяжкості не тягне за собою кримінальної відповідальності.

Кваліфікація здійснюється за статтею Особливої частини Кримінального кодексу України, яка передбачає відповідальність за злочин, до вчинення якого готувався винний, а також робиться посилання на ч. 1 ст. 14 КК України (тобто на Загальну частину). Строк чи розмір покарання за готування до злочину не повинен перевищувати половини максимального строку чи розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК України.

Відповідності до ч. 1 ст. 15 КК України замахом на злочин є вчинене особою з прямим умислом діяння (дія або бездіяльність), безпосередньо спрямоване на вчинення злочину, передбаченого відповідною статтею Особливої частини КК,

якщо при цьому злочин не було доведено до кінця з причин, що не залежали від її волі.

При замаху, об'єкт злочину зазнає реальної шкоди. Небезпечність настання шкідливих наслідків чи повного завершення дій стають реальними. При замаху в діях особи вже містяться ознаки, передбаченого законом суспільно небезпечного діяння, які утворюють склад незакінченого злочину. Замах характеризується такими ознаками: наявністю умисної вини; активним (за загальним правилом) характером вчиненого (оскільки законодавець при описанні замаху на злочин раніше не використовував термін дія).

Відповідальність за замах настає за статтею Загальної частини КК України, а також за тією статтею Особливої частини кодексу, яка передбачає відповідальність за закінчений злочин. При призначенні покарання суд зобов'язаний враховувати положення ст. 68 КК України щодо призначення покарання.

Замах поділяється на закінчений та незакінчений. В теорії кримінального права виділяються спеціальні види замаху: замах на непридатний об'єкт і замах з непридатними засобами. В теорії кримінального права розрізняються також замах з абсолютно непридатними засобами та непридатними за даних умов.

Закінченим злочином визнається вчинення винним дій, у яких повністю містяться об'єктивні і суб'єктивні ознаки конкретного складу злочину, визначеного відповідною нормою Особливої частини КК України. Для встановлення завершеності злочину необхідно, в кожному разі, встановити момент його закінчення. Цей момент залежить від законодавчої конструкції конкретного складу злочину, тобто опису ознак об'єктивної сторони злочину у кримінальному законі. Із поділом юридичних складів пов'язана ще одна важлива кримінально-правова характеристика окремих різновидів злочинів. Йдеться про момент закінчення злочинів. Цей момент у межах кожного із зазначених видів є різним: у

матеріальному складі – це час настання передбачених у ньому наслідків, у формальному – час вчинення діяння, в усіченому – час попередньої злочинної діяльності, у формально-матеріальному – або час настання наслідків, або час вчинення діяння.

При кваліфікації незакінченого кримінального правопорушення вчиненого у співучасті формула кваліфікації повинна відображати посилання як на положення Загальної частини КК України, яка відображає роль співучасника, стадію на якій було припинено кримінальне правопорушення (вид замаху), а також посилання на положення Особливої частини КК України по якій кваліфікуються дії виконавця.

Значною специфікою характеризується відмова співучасників. При співучасті у вузькому значенні добровільна відмова може мати місце з боку будь-якого співучасника. Зважаючи на ту роль, яку виконує кожний співучасник при вчиненні злочину, форми добровільної відмови будуть різні. Виконавцем визнається особа, яка безпосередньо чи шляхом використання інших осіб, що відповідно до закону не підлягають кримінальній відповідальності за скоєне, вчинила злочин (ч. 2 ст. 27 КК України). Тому добровільна відмова виконавця нічим не відрізняється від добровільної відмови індивідуально діючого суб'єкта (ч. 1 ст. 31 КК України).

Добровільна відмова має суворо індивідуальний характер і від відповідальності звільняється тільки та особа, яка добровільно відмовилась від вчинення злочину. В зв'язку з цим вважається правильною позиція, що якщо добровільна відмова виконавця є результатом впливу зі сторони підбурювача чи пособника або вказані співучасники підтвердили своїми діями таку відмову виконавця, то добровільна відмова є і на стороні цих співучасників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажанов М.И. Назначение наказания по совокупности преступлений и совокупности приговоров/ М.И. Бажанов . – Харьков, 1980. – 49 с.
2. Бойко А.И. Преступное бездействие/ А.И. Бойко – СПб.: Юридический цент Пресс, 2003. – 320 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Вид. 2-е. Голов. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
4. Вирок у кримінальній справі № 1–223/2008. Білопільський районний суд Сумської області // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 2760859: доступно з // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
5. Вирок у кримінальній справі № 1–22/2007 Садгирський районний суд м. Чернівці // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 437298: доступно з // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
6. Вирок у кримінальній справі № 1–25/2007 р. Олександрівський районний суд Кіровоградської області // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 1464784 : доступно з // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
7. Вирок у кримінальній справі № 1–18/08. Царичанський районний суд Дніпропетровської області // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 1439809 : доступно з // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
8. Вирок у кримінальній справі № 1–62/2007 р. Віньковецький районний суд Хмельницької області // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 2587965 : доступно з // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
9. Вирок у кримінальній справі № 1–80/08. Ямпільський районний суд Сумської області // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 2375282: доступно з // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

10. Гадойбоев С.А. Уголовно-правовые и криминологические меры предупреждения контрабанды наркотиков: Дис... к.ю.н.: 12.00.08. – К.: Украинская Академия внутренних дел, 1996. – 187 с.

11. Галиакбаров Р.Р. Квалификация многосубъектных преступлений без признаков соучастия/ Р.Р. Галиакбаров. – Хабаровск: Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1987. – 96 с.

12. Голіна В.В. Кримінологічна характеристика злочинів, пов'язаних з незаконним позбавленням волі і викраденням чужої дитини (статті 123, 124 КК України) // Питання боротьби зі злочинністю: Зб. наук. праць / Головн. ред. В.І. Борисов; Редкол.: В.І. Борисов, В.С. Зеленецький, В.В. Голіна та ін. – Харків: Право, 2001. – С. 109-112.

13. Голуб С.А. Кримінальна відповідальність за незаконне полювання. Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – 175 с.

14. Горбуза А.Д. Смешанная форма вины по советскому уголовному праву. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1972. – 15 с.

15. Гринь М.В. Неоконченное преступление: Автореф. дис. ... к.ю.н. – Краснодар, 2003. – 18 с.

16. Дагель П.С. Котов Д.П. Субъективная сторона преступления и ее установление/ П.С. Дагель, Д.П. Котов. – Воронеж, 1974.– 179 с.

17. Демин В.Ф. Социальная обусловленность законодательного конструирования единого сложного преступления и его квалификация. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М.: Московская высшая школа милиции МВД СССР., 1989. – 24 с.

18. Дудоров О.О. Ухилення від сплати податків: кримінально–правові аспекти: Монографія. / О.О. Дудоров – К.: Істина, 2006. – 648 с.

19. Дурманов Н.Д. Понятие преступления/ Н.Д. Дурманов – М.Л.: Изд-во Академии Наук СССР, 1948.– 316 с.

20. Ковалев М.И. Советское уголовное право: Курс лекций. Выпуск 2. Советский уголовный закон. – Свердловск: Свердл. юрид. ин-т, 1974. – 226 с.
21. Козлов А. П. Учение о стадиях преступления: The doctrine on stages of crime / А. П. Козлов. – СПб.: Юрид. центр Пресс, 2002. – 351 с.
22. Козлов А.П. Понятие преступления. / А. П. Козлов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 819 с.
23. Короткевич М.Є Кваліфікація зайняття забороненими видами господарської діяльності: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / М.Є. Короткевич. – Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2006. – 16 с.
24. Красницький І.В. Кримінальна відповідальність як інститут кримінального права Франції та України: порівняльний аналіз: Монографія / І.В. Красницький. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 232 с.
25. Красницький І.В. Окремі проблеми визначення поняття складу злочину у сучасному кримінальному праві // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи. Матеріали Другої звітної конференції. – Львів: ЛьВДУВС, 2008. – С. 316-319.
26. Красницький І.В. Поняття, підстави та форми кримінальної відповідальності за кримінальним правом Франції та України: порівняльний аналіз: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / І.В. Красницький. – Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Л., 2005. – 18 с.
27. Кримінальне право в запитаннях і відповідях. Заг. частина. [Посібник для підготовки до іспитів] / [За загальн. ред. Клименка В.А.]. – К.: Атіка, 2003. – 288 с.
28. Кримінальне право України: Заг. частина: Підруч. / Александров Ю.В., Антипов В.І., Володько М.В. та ін.; Відп. ред. Кондратьев Я.Ю.; Наук. ред. Клименко В.А. та Мельник М.І. – К.: Правові джерела, 2002. - 583 с.

29. Кримінальне право України: Заг. частина: підручник [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Л.М. Кривоченко та ін.]; За ред. проф. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. –3-є вид., переробл. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 496 с.

30. Кримінальне право України: Заг. частина: підручник. [Ю.В. Александров, В.І. Антипов, М.В. Володько та ін.]. вид. 3-тє, переробл. та допов. / За ред. М.І. Мельника, В.А. Клименка. - К.: Юридична думка, 2004. – 352 с.

31. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

32. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 1193 с.

33. Кримінально-процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар. – Київ: Юрінком, 1995. – 639 с.

34. Круглевский А.Н. Учение о покушении на преступление : Т. 1- / А.Н. Круглевский. – Петроград : тип. М.П. Фроловой, 1917. – 25с.

35. Крупкин М.Б. Уголовная ответственность за посягательства на монополию внешней торговли СССР: Автореф. дис... к.ю.н.: 12.00.08 / Высшая школа МВД СССР. – М., 1971. – 18 с.

36. Курс уголовного права. Общая часть. В 2 т. – Т. 1: Учение о преступлении / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – М.: Зерцало, 1999. – 592 с.

37. Малков В.П. Множественность преступлений и ее формы по советскому уголовному праву / В.П. Малков. – Казань: Изд-во Казанского университета, 1982. – 172 с.

38. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Н.В. Маслак; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2005. – 20 с.
39. Маслак Н.В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 219 с.
40. Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: [підруч. для студ. юрид. вузів і фак.] / П.С. Матишевський. – К.: А.С.К., 2001. – 352 с.
41. Медведев А.М. Пределы действия Уголовного кодекса Российской Федерации. / Под ред. В.П. Кашепова. – М.: Юридическая литература, 1998. – 144 с.
42. Меньшагин В.Д. Умысел как форма вины // Советское уголовное право. Общая часть: Учебник / В.Д. Меньшагин, И.М. Гальперин, Н.Д. Дурманов и др. / Под ред. В.Д. Меньшагина, Н.Д. Дурманова, Г.А. Кригера, В.Н. Кудрявцева. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974. – Гл. X, § 3. – С. 148 – 161.
43. Митний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2002. – № 31. – Ст. 1444 (з наступними змінами і доповненнями)
44. Навроцький В. Господарські злочини. Лекції для студентів юридичного факультету / В. Навроцький. – Львів: Юрид. фак-т Львівського державного ун-ту ім. Івана Франка, 1997. – 60 с.
45. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посіб. / В.О. Навроцький. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 704с.
46. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. У 2-х частинах. Особлива частина. – Київ: Форум, 2001. – 946 с.

47. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 4-е вид., переробл. та доповн./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К.: Юридична думка, 2007. – 1184 с.

48. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М.: Госюриздат, 1960. – 228 с.

49. Об условиях применения давности и амнистии к делящимся и продолжаемым преступлениям: постановление 23-го Пленума Верховного Суда СССР от 4 марта 1929 г. // Сборник постановлений Пленума Верховного Суда СССР (1924–1977 гг.). Часть 2. – М.: Известия Советов народных депутатов СССР, 1978. – С. 82-84.

50. Ораздурдыев А.М. Продолжаемое преступление по советскому уголовному праву. Автореф. дис. ... канд.юрид.наук. – Казань, 1984. – 20 с.

51. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И. Панов. – Харьков: Вища школа, 1982. – 161 с.

52. Панов Н.И., Тихий В.П. Уголовная ответственность за создание опасности / Н.И. Панов, В.П. Тихий // Пробл. законности. – Харьков, 1997. – Вып. 32. – С. 107-113.

53. Панченко П.Н. Стадии совершения преступления / П.Н. Панченко. – Новгород, 1995. – 42 с.

54. Пионтковский А.А. Учение о преступлении / А.А. Пионтковский. – М.: Юрид. Лит., 1961. – 666 с.

55. Постанова Печерського районного суду м. Києва № 4–406/08. // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 1477778: доступно з <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

56. Про деякі питання застосування законодавства про відповідальність за ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: постанова

Пленуму Верховного Суду України від 8 жовтня 2004 р. № 15 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 11 (51). – С. 8-13.

57. Про застосування законодавства, що забезпечує незалежність суддів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996р. №4 із змінами від 3 грудня 1997р. // Вісник Верховного Суду України. – 1996. - № 1. – С. 6-9.

58. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність: постанова Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2004р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2004. - № 4 (44). – С. 16-19.

59. Про затвердження Порядку здійснення митного контролю за переміщенням через митний кордон України товарів та інших предметів з використанням морського, річкового й поромного видів транспорту: Наказ Державної митної служби України від 23.01.2001 р. №26. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 07.02.2001 р. за №119/5310 (із змінами та доповненнями внесеними наказами Державної митної служби України від 27.07.01 №522; від 19.09.2001 р. №619) // Офіційний Вісник України, 2001 р., № 6, ст. 258.

60. Про практику застосування судами законодавства про відповідальність за окремі злочини у сфері господарської діяльності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 квітня 2003р. № 3 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 3 (37). – С. 2-6.

61. Про практику застосування судами законодавства про кримінальну відповідальність за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: постанова Пленуму Верховного Суду України від 15 квітня 2005 р. № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - № 5 (57). – С. 9-12.

62. Про практику застосування судами України законодавства у справах про деякі злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту, а також про адміністративні правопорушення на транспорті: постанова Пленуму

Верховного Суду України від 23 грудня 2005р. № 14 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – №1 (65). – С. 6-11.

63. Про практику застосування судами України законодавства у справах про розкрадання державного та колективного майна: постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 вересня 1981р. №7 із змінами від 23 грудня 1983 р., 4 червня 1993р., 13 січня 1995р., 3 грудня 1997 р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: Навчально-практичний посібник / Укл. Б. О. Кириць. – Львів: Ліга-прес, 2008. – С. 134-138.

64. Про практику розгляду судами кримінальних справ про виготовлення або збут підроблених грошей чи цінних паперів: постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 квітня 1996р. № 6 із змінами від 3 грудня 1997р. // Вісник Верховного Суду України. – 1996. - № 2. – С. 17-19.

65. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 року №13 // Вісник Верховного Суду України. – 2006. - № 1. – С. 2-6.

66. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. № 3 // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 4 (32). – С. 2-9.

67. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 7 лютого 2003р. № 2 // Вісник Верховного Суду України. – 2003. - № 1 (35). – С. 37-42.

68. Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: постанова Пленуму

Верховного Суду України від 26 квітня 2002р. № 4 // Вісник Верховного Суду України. – 2002. - № 4 (32). – С. 10-21.

69. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: постанова Пленуму Верховного Суду України від 25 грудня 1992р. № 12 із змінами від 4 червня 1993р., 13 січня 1995р., 3 грудня 1997р. // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах: Навчально-практичний посібник / Укл. Б. О. Кириць. – Львів: Ліга-прес, 2008. – С. 151-163.

70. Про судову практику у справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 року № 5 // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 7. – С. 1-8.

71. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил: постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005р. №8 зі змінами від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного Суду України. – 2005. - № 6 (58). – С. 10-13; Вісник Верховного Суду України. – 2008 р. – № 6 – С. 24.

72. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / А.И. Рарог. – М.: Профобразование, 2001. – 133 с.

73. Редин М.П. Осуществление преступного намерения и неоконченное преступление / М.П. Редин // Вестник. Саратовская государственная академия права, 1998. – № 2. – С. 37-38.

74. Российское уголовное право. Особенная часть / Под ред. В.Н. Кудрявцева, А.В.Наумова. – М.: Юристъ, 1997. – 496 с.

75. Сборник постановлений Пленумов Верховных судов СССР и РСФСР (Российской Федерации) по уголовным делам. – М.: Издательство "СПАРК", 1996. – 600 с.

76. Сенько М. Об'єктивні ознаки самовільного залишення військової частини або місця служби / М. Сенько // Вісник Львівського університету. Серія

юридична: Зб. наук. пр. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – Вип. 37. – С. 451-460.

77. Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право. Пособие к лекциям / Н.Д. Сергеевский. – СПб., 1905. – VIII. – 368с.

78. Сердюк П.П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: Дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя, 2005. – 271 с.

79. Сердюк П.П. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / П.П. Сердюк. – Одес. нац. юрид. акад. – О., 2005. – 20 с.

80. Советское уголовное право. Часть особенная. Учебник для юрид. ин-тов и фак. Отв. ред. проф. Н.И. Загородников – М.: Юрид. Лит, 1973. – 576 с.

81. Советское уголовное право: Общая часть/ В.Д. Меньшагин, Н.Д. Дурманов, Г.А. Кригер и др.; Под ред. В.Д. Меньшагина и др. – М.: Изд-во МГУ, 1969. – 458 с.

82. Совокупность преступлений по советскому уголовному праву / Яковлев А.М. – М.: Госюриздат, 1960. – 119 с.

83. Таганцев Н.С. Русское уголовное право. Лекции. Часть общая / Н.С. Таганцев. – М.: Изд-во Наука, 1994. – Т. 1. – 380 с.

84. Тедеев К. Т. Стадии совершения преступления и конструкции составов : автореф. дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Моск. гос. юрид. акад. – М., 2005. – 27 с.

85. Тилле А.А. Время, пространство, закон. Действие советского закона во времени и в пространстве / А.А. Тилле. – М.: Юрид. лит., 1965. – 201 с.

86. Тимейко Г.В. Общее учение об объективной стороне преступления / Г.В. Тимейко. – Ростов на Дону: Изд-во Ростовского университета, 1977. – 215 с.
87. Тихий В. П, Панов М. І. Злочин, його види та стадії: науково-практ. коментар / В.П. Тихий, М.І. Панов. – Академія правових наук України. Інститут вивчення проблем злочинності – К.: Проміні, 2007. – 37с.
88. Тихий В.П. Стадії вчинення злочину: [конспект лекцій] / В.П. Тихий. – Харків, 1996. – 56 с.
89. Тишкевич И.С. К вопросу о составе неоконченного преступления / И.С. Тишкевич // Советское государство и право. – 1956. – № 5. – С.120-122.
90. Тишкевич И.С. Приготовление и покушение по уголовному праву / И.С. Тишкевич. – М.: Госюриздат, 1958. – 305 с.
91. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления / А.Н. Трайнин. – М.: Госюриздат, 1957. – 363 с.
92. Трайнин А.Н. Состав преступления по советскому уголовному праву / А.Н. Трайнин. – М., 1951. – 388 с.
93. Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. Петрашова В.Н. – М.: ПРИОР, 1999. – 544 с.
94. Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов / М.И. Ковалев, И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова и др. Под ред. И.Я. Козаченко и З.А. Незнамовой. – М.: ИНФРА-М-НОРМА, 1998. – 516 с.
95. Уголовное право: Общая часть / Под ред. Ветрова Н.И., Ляпунова Ю.В. – М.: Новый Юрист, 1997.– 592 с.
96. Уголовное право: часть Общая, часть Особенная / Под ред. Гаухмана Л.Д., Колодкина Л.М., Максимова С.В. – М.: Юриспруденция, 1999. – 784 с.
97. Угрехелидзе М. Г. Проблема неосторожной вины в уголовном праве / М.Г. Угрехелидзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1976. – 131 с.

98. Ухвала Верховного Суду України. Справа № 5–3551км07. Рішення № 1111359 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

99. Ухвала Верховного Суду України. Справа № 5–4097км06. Рішення № 62578 // <http://www.reyestr.court.gov.ua/>

100. Ухвала Колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 17 січня 2008 року // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 1611897

101. Ухвала колегії суддів Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України від 25 грудня 2008 року // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 2778952

102. Ухвала колегії суддів судової палати у кримінальних справах Кіровоградського апеляційного суду від 26 вересня 2006 року // Єдиний державний реєстр судових рішень. Рішення № 260131

103. Ухвала судової колегії в кримінальних справах Верховного Суду України від 3 лютого 1994 року // Право України. – 1996 р. – № 1. – С. 60.

104. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: [підручник для студ. вищ. навч. закл.] / П.Л. Фріс. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Атіка, 2009. – 512 с.

105. Хавронюк М., Дячук С. Проблемні питання застосування у кримінальному праві принципу зворотної дії нормативно–правового акту / М. Хавронюк, С. Дячук // Предпринимательство, хозяйство и право, 1999. – № 11. – С. 36-44.

106. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк. – К.: Істина, 2004. – 504 с.

107. Харламова С.О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю: автореф. дис...

канд. юрид. наук: 12.00.08 / С.О. Харламова; Київ. нац. ун-т внутр. справ. – К., 2007. – 20 с.

108. Церетели Т.В. Причинная связь в уголовном праве / Т.В. Церетели. – М.: Госюриздат, 1963. – 382 с.

109. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 20с.

110. Энциклопедия уголовного права. Т. 4. Состав преступления. – Издание профессора В.Б. Малинина, СПб., 2005. – 986 с.

111. Яценко С.С. Уголовно–правовая охрана общественного порядка (Сравнительно-правовой аспект) / С.С. Яценко. – К.: Вища школа, 1986. – 126 с.